

LADAKALNIS

1 (70)

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO LEIDINYS

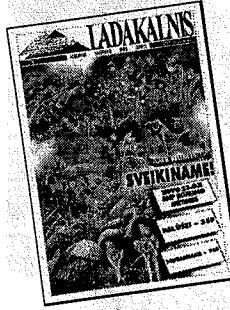
2001 sausis-kovas

NAME NUMERYJE
SVEIKINAME!

**KOVO 23-OJI
ANP ĮKŪRIMO
METINĖS**

PALŪŠEI – 350

TAURAGNAMS – 740

TURINYS

**D. Savickaitė
Kovo 29 - ANP
ikūrimo metinės
2psl.**

**B. Šablevičius
Pokalbis
gimtadienio
proga 3psl.**

**KRAŠTOTYRA
R. Ramanauskienė
Palūšė
1920-1998 m. 5psl.
Tauragnų seniūnijoje
esančios
nekilnojamosios
kultūros vertybės
7psl.
Svečiuojantis
Tauragnų
seniūnijoje reikštū
žinoti 7psl.**

**VOLUNGĖ
A. R. Rimšelienės
ir S. Žalnieriūnienės
eilės 8psl.**

**KRAŠTOTYRA
D. Savickaitė
Tauragnų seniūnijos
ypatumai 10psl.
Tauragnų seniūnijos
vietovardžiai 11psl.**

**TAI ĮDOMU
D. Savickaitė
Sužieduoti grižta
nuo 12psl.**

**VERTA ŽINOTI
D. Savickaitė
Kovo 23-oji
meteorologijos
diena 14psl.**

**LEIDĖJAS NEATSAKO
UŽ AUTORIŲ NUOMONE**

KOVO 29 - ANP IKŪRIMO

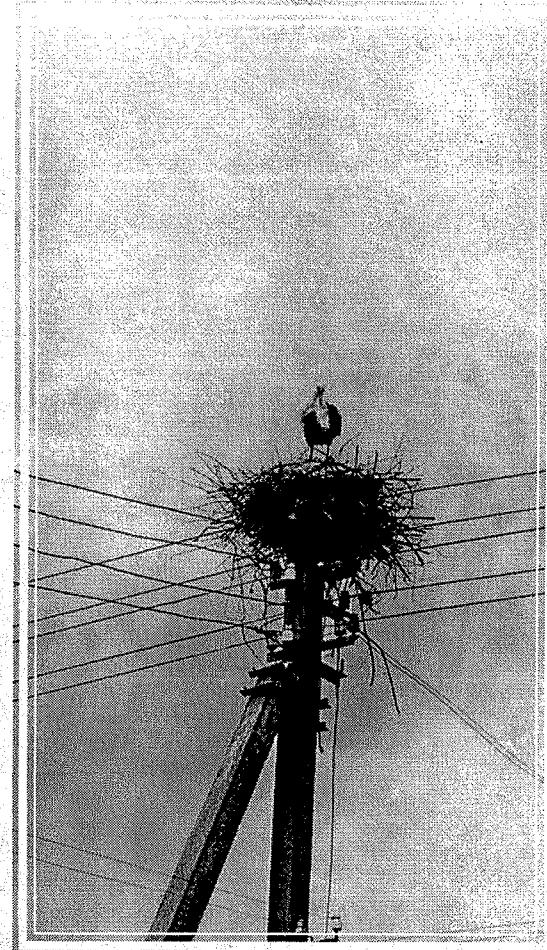
Aukštaitijos nacionalinis parkas įsteigtas Lietuvos Ministrų tarybos 1974 m. kovo 29-os nutarimu Nr. 124 nacionalinės svarbos kraštovaizdžio kompleksams bei antropokosistemoms, reprezentuojančioms Aukštaitijos etnokultūrines srities ir jos paribio gamtinius ir kultūrinius savitumus, saugoti, tvarkyti ir naudojimui reguliuoti. Ruošiant parko planavimo schemą tvirtinimui prverstinių buvo pateiktas parko mažasis variantas, atitinkęs jau ne gamtos augos mokslą, o funkcionierių poreikius. Rekomenduota didesnioji dalis, į kuriajį įėjo ir Tauragno ežero apylinkės buvo patvirtinta kaip jo perspektyvinio išplėtimos zona. Si netekstas buvo viena skaudžiausių – ežero vandens bei apyžerio priskyrimas NP yra ko gero pasaulinis absurdo rekordas šioje srityje.

Spaudžiant žemės reformai, vėl buvo pradėta rūpintis NP teritorinio planavimo dokumentais. Visus 20 metų vykusi atkakli kova šeštais nepriklausomybės metais ištaisė padarytas klaidas. Deja, derinant planavimo schemas siūlymus, aštriausio pasiprieseinimo buvo sulauktas būtent dėl parko ribų optimizavimo, nors šis „barzdotas“

klausimas, atrodo, turėjo būti jau nebediskutuojamas. Pradžioje labai nepalankiai į pasiūlymą ištaisyti minėtą akivaizdžią sovietinio Gamtos apsaugos komiteto kažkada padarytą nesąmonę (jungiant į parką Tauragno ežerą, bet be pakrančių ir Minčios upę, bet be aukštupio pelkių) reagavo Utenos savivaldybės valdžia. Buvo netgi organizuotas parašų rinkimas prieš parko ribų plėtimą, demagogiškai gasdinant gyventojus niekieno net nesiulomu šių teritorijų perduvimui Ignalinos savivaldybei. Tuo tarpu Tauragno ekosistemos, gamtinio ir archeologinio komplekso susijungimas ANP yra gyvybiškai svarbus ir būtinas. Galutiniame variante į ANP

teritoriją pateko Tauragnų ežero šiaurinio bei pietinio apyžerio gamtinės-kultūrinės kraštovaizdžio kompleksų, esančių į rytus nuo Tauragnų miestelio Utenos (apie 980 ha) savivaldybės teritorijoje, įjungimas. Tai buvo jau minėto biurokratinio absurdo ištaisymas, NP globai priskiriant visą Tauragno ežero geosistemą su joje esančiomis unikaliomis gamtinėmis ir kultūrinėmis vertybėmis. Labai mozaikiška kraštovaizdžio struktūra. Gerai apžvelgiamos erdvės, nedidelės, apribotos kalvomis, kalvagūbriais, miškais, miškeliais. Nuo Taurapiilio bei aukštų šlaitų ties Stučiais galima apžvelgti beveik visą Tauragno ežero ekvatoriją. Į parką pateko ir Daunorių bei Šeimatišies apylinkių ir Gojaus miško kalvoto moreninių kraštovaizdžio kompleksų, esančių Tauragno apyžerio šiaurystėje (apie 470 ha) bei pietinėse (150 ha) prieigose Utenos savivaldybės teritorijoje, įjungimas. Tai ypatinga geomorfologinė vertė ir raiškumu pasižymintios teritorijos, turinčios tiesioginių genetinių ryšių su unikalioju Tauragno dubakloniu ir galinčios reikšmingai padidinti parko pažintinės ekspozicinės potencialą.

Visa ūkinė veikla, tame tarpe ir miškų priežiūra, ANP teritorijoje griežtai apibrėžia funkcinis zonavimas. Zonavimu paprastai suprantamas teritorijos padalijimas kokiu nors tikslu. Kraštovarkinis zonavimas tarsi organizuota kraštovarkos darbų skatinė žmones suprasti teritorijų svarbą ir organizuota aplinkos tvarkymą. ANP buvo išskirtos šios jo teritorijų funkcijos – konservaciniė (K), apsauginė (A), rekreacinė (R), gyvenamoji (G), miškų ūkio (M), žemės ūkio (Ž), vandenų ūkio (V), komunikacinė (T) ir kt. Taip pat fiksuoja santykinių šių funkcijų svarba: prioritetiškai pagrindinė (3), kita pagrindinė (2), svarbi (1) ir papildoma (0). Ši svarba buvo nustatoma pagal esa-

mų arba siūlomų teritorijos funkcijų plėtros tikslinguą ir prioritetiškumą bei leistiną intensyvumą. Miškininkų dokumentuose Tauragno apylinkės žymimos taip: K₃, M₂, A₂, Ž₁, G₁, R₁, V₁, T₀.

Labiausiai dėmesio reikalauja Tauragno kraštovaizdžio draustinis. Jis apima Tauragno ezerą bei Tauragnos upelį ir juos supančias miškingas bei agrarines teritorijas. ŠV parko dalyje. Tikslas – išsaugoti ir eksponuoti raiškų giliausio Lietuvoje Tauragno ežero dubaklonių, unikalus sezoniškai išdžiūstančio Tauragnos upelio slėnį, geomorfologiskai vertingą Šeimatišies moreninių kompleksą. Aukštaitijos kalvynams būdingas Taurapiilio bei Daunorių agrarinio kraštovaizdžio struktūras, vieną žinomiausius šalyje Taurapiilio archeologinių kompleksų, kitas gamtos bei kultūros vertybes, teritorijoje vykdant reguliuojamą miškų, žemės bei vandens ūkio ir

pažintinę rekreacinię veiklą ir išlaikant tradicinę apgyvendinimo struktūrą ir bendraių kaimų vaizdą.

Utenio-Tauragno apylinkėse driekiasi Minčios girios dales medynai. Vyrauja sausos ir drėgnokos šilų bei žaliašilių augimviečės. Rūšiniu požiūriu vyrauja pušys, retesni eglės bei beržyno medynai. Vyraujantys miško tipai: kerpiiniai, brukniniai, rečiau viržiniai arba brukniniai-mėlyniniai, užmirkusiose bei pelkinėse augavietėse – kiškiakopūstinių arba mėlyninių-kiškiakopūstinių pušynai. Dideliuose parko pušynuose masyvuose išsiskiria 6 bendrijos – kerpišlių, ažuolų, žvilgsamanių, eglynų, melveninių, šilabalų. Išplitę vingiorykštinių ir viškviniai juodalksnynai.

Pagrindinis svoris vertingų gamtinės kompleksų ir objektų apsaugoje ANP skiriamas kraštovaizdžio draustinių tinklui (tame tarpe ir Tauragnų), apimančiam didžiają dalį konser-

METINĖS

vacinio prioriteto teritorijų, labiausiai lankomų, urbani- zuojamų privatizuojamų ir pasižymintių ypatingą kompleksine gamtamokslinių veikla. Reikiama apsaugos režimo užtikrinimas šiuose reprezentaciniuose nacionalinio parko draustiniuose, privačios trumparegiškos gamtonaudos pažabojimas ir gamtinio komplekso degradavimui sustabdymas šiuo metu yra bene svarbiausia parko gamtosaugos aktualija.

Miškų naudojimą ANP nustato LR saugomų teritorijų bei miškų įstatymai, LR draustinių nuostatos, specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygos bei miškų apsaugos ir naudojimo saugomose teritorijose taisyklos. Tauragno miškai patenka į specializuoto ūkininkavimo miškų (MAS) zoną. Tai apsauginiai miškai su specialiais reikalavimais miško bendrijos sudėčiai – vandens telkiniai, laukų, biotos, inžinerinių komunikacijų, kultūrinių kompleksų ir pan. Konkretūs ūkininkavimo tikslai ir bendras zonos reglamentas šiuose miškuose priklauso nuo kiekvienos zonos miško atliekamų svarbiausių apsauginių funkcijų. Šiuo atveju tai iš esmės vandenų apsaugos interesų prioriteta turinti kraštovaizdžio tvarystės zona. Jų pagrindinis tikslas yra medynų, savo sudėtimi galinčių kuo pilniau atlikti vandens telkinių geoekologinę apsaugą, formavimą ir išlaikymą, o reglamento ypatumai nustato Specialiųjų žemės ir miškų naudojimo sąlygų XXXIX skyrius. Šiose zonoje leidžiama pažintinė rekreacija, ugdomi miškai, gali būti panaudotas reginėjų atvėrimo principas. Urbanizavimas ir technogenizavimas jose neleistinas.

Visi miškai apie Tauragą jau turi savininkus arba tuo turės. Todėl savininkai privalo laikytis šių taisyklių. Tai labai varžo jų veiklą, bet Vyriausybė nėra patvirtinusi lengvatų, kompenzuojančių draudimus.

Dalia SAVICKAITĖ

POKALBIS GIMTADIENIO PROGA

2001 m. kovo 29 d. vėl buvo Aukštaitijos nacionalinio parko gimtadienis – 27 metai. Ta proga už siauro stalo susitiko du pašnekovai: ilgametis Parko mokslinis bendradarbis Bronius Šablevičius ir vos keletą metų dirbantis Parko vyr. ekologas, bet irgi Bronius Šablevičius.

Mokslinis bendradarbis (M.B.): Kaip skaitytojas atskris, kurios mintys tavo, o kurios – mano?

negrabi.

V.E.: Sako, mokslinių darbų Parke puikiai atlieka universitetai, institutai.

M.B.: SAKO. Tikrovėje jų atlikti darbų ataskaitos su esminiais trūkumais, kai kurios – net neturi praktinės naudos. Pvz., už varliagyvių faunos įvairovės ataskaitą Parkas paklojo kelis tūkstančius.

V.E.: ... ir gavo aukštolygio ataskaitą iš VU: su formule, su Šenono ir Simp-

V.E.: Teisybė, aš ir Grybų įvairovės ataskaita negaliu naudotis. Ji pateikta tokiu principu: grybo rūšis, auga ant kelmo Kazitiškio girininkijoje. Ir taip pristatomos net labai retos rūšys!

M.B.: Botanikus aš myliu nuo seno, tai mano artimiausiai giminės, bet ir jiems klius. Atrado jie tokį tundrų reliktą Mėlynialapi gluosnį „Kazitiškio pelkėse“. Kur jos yra? Gervėčiuose šios rūšies iki šiol

neradome. Ir dar rado jie daug retų ir labai retų augalų rūšių, o užrašo: „Auga drėgnose paezerėse“ ar galima tokia ataskaita naudotis darbe?»

V.E.: Ką nori tuo pasakyti?

M.B.: Taq, kad VIETINIAI Parko moksliniai darbuotojai yra būtini. Jie kašdien gali naršyti Parko augaliją, gyvūniją, vertingus biotopus, gali dirbti monitoringo pobūdžio bių įvairovės darbus, turinčius išliekamą vertę. Ir visq tai – tik už eilinę algą! Dabar, užsiėsusio finansinio nuosmukio laikais sustos bet kokie užsakomieji darbai, tai ką – neberekia ir Parko gamtos tyrinėti?

V.E.: Užmiršai ekologinio monitoringo stoties įstaigą. Europinės reikšmės stoties centras stovi Rūgšteliškės kaime.

M.B.: Stotis kaupia duomenis iš stacionaru, t.y. iš tam tikrų pastovių mažylio ploto barelių, ir kitur neina. Ne visai aiški ir šaltinio šalia Gervėčių nuotekio matavimo prasmė. Na, šaltinis teka šimtmečius,

(nukelta į 4 p.)

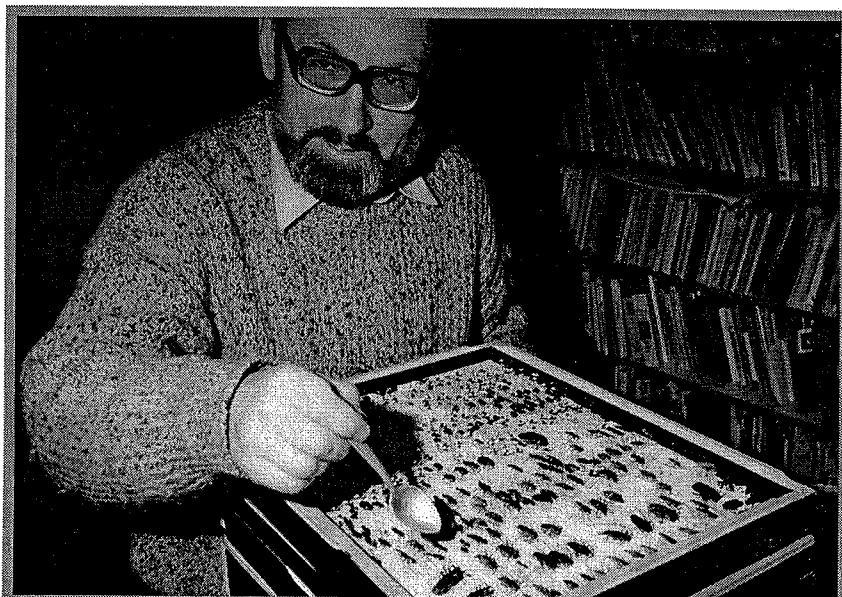

foto: A. SURGAILIS

Vyr. ekologas (V.E.): Ne tiek svarbu atskirti, kiek prisiminti ir aptarti Parko veiklą ir gyvavimą. 27 metai – tai daug gražių darbų, patrimimo ir klaidų. Pakalbékime vardan Parko ateities.

M.B.: Ar ne geriau atskrai temai – po straipsni?

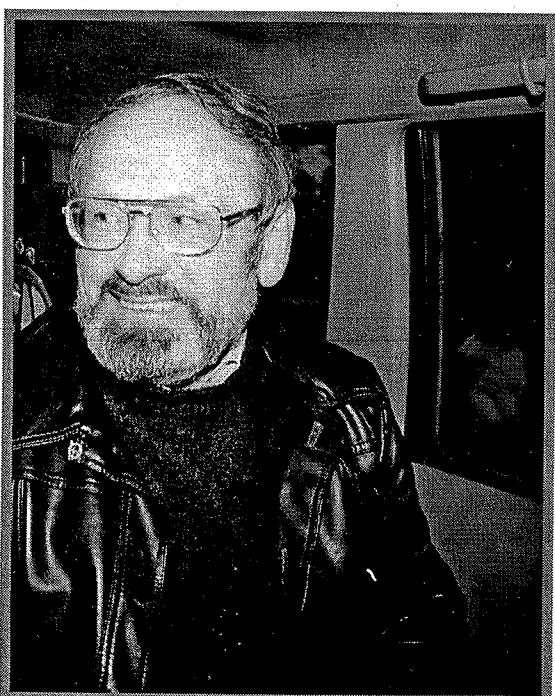
V.E.: Interviu ar pokalbio forma patogi tuo, kad kiekvienas atsakymas gali būti kaip vienos temos koncentruotas aptarimas – su taupo laiką ir vietą. Save vadini moksliniu bendradarbiu, bet tokio Parke juk nėra.

M.B.: Taip, prieš keletą metų mane panaikino, – kartu su kolegomis. Ministerija nutarė, kad Parkas – ne mokslių akademija ir jis mokslo darbuotojų turėti

sono indeksais, su retų fenodužių rodikliais ir laisvės laipsniais...

M.B.: Išjos mes sužinojom, koks yra varlių kūno dėmėtumas – rastų morfių skaičius populiacijoje, jų įvairumas, be to, išmatuoti varlių akys, ausų būgneliai, snukučiai, akių vokai...

Bet ataskaita net nekalba apie svarbiausią – koks rūšių gausumas, kokios rūšys retos, kur jų gyvenamios vietas, nėra rekomendacijų apie biotopų apsaugą. Dabar ši ataskaita įkišta į spintą kaip balastas Parko gamtosauginėje veikloje. Duokite man tą sumą pinigų ir aš pilvu išliaužiosiu mūsų varlynes ir surašysisiu tai, ko Parkui reikia.

POKALBIS GIMTADIENIO PROGA

(atkelta iš 3 p.)

kol žemės plutos sluoksniai pasislenka ir šaltini „uždaruo“. Jo vanduo pastoviai švarus (išteka čia pat iš po žemiu). Bet stotis nestebi Gervičių pelkės vandens lygio dinamikos ir grėsmingų pokyčių. Normali pelkė per 30 metų neatpažįstamai pakito – sparčiai auga miškas, vanduo slūgsta. Kas salygoja šiuos tragiskus procesus? Parkas nepajegus į tai atsakyti. Institutai dirba šalia, bet lyg ir ne t... Antra, tu nepabreži stoties darbo esmę – ji RENKA ir KAUPIA duomenis iš esamos gamtinės situacijos. Po 50-100 metų žmonės galės palyginti savo aplinką su mūsų dabartine.

V.E.: Beje, stotis priklaustauja, kad parkas mažai domisi jos darbo rezultatais.

M.B.: Nesutinku. Stoties surinkti duomenys – jos kompetencijos laukas. Tegu ji apibendrina išvadas iš visuomenei pateikia populiaria forma. Parkas negali tų duomenų tvarkyti ir juos skelbti. Kaip beišiukinėsi, o pastovus SAVU

mokslinių darbuotojų darbas Parke būtinės. Tas ypač aštriai pajuntama metų gale, kai reikia paruošti Mokslo skyriaus ataskaitas (kuo storesnes...). Dabar gi Parko ekologai neįpareigoji dirbti mokslinių darbų, o tik pasyviai sekā ekologinę situaciją.

V.E.: Kodėl pasyviai? Štai nuo šių metų imsiu ir išjaušiu į vyr. ekologo pareigas: kišiu nosi į visas

Parko veiklos ritis. Ekologo akimis žiūrint, turiu teisę tikrinti miškų kirtimų kokybę, terminus, medienos sandėliavimą, miško atkūrimą, priežiūrą, žvérių itaka medynams, kontroliuoti architektūrinę situaciją – kas, kur, dėl ko stato, kodėl paežerėse dygsta „pirrys“, kaip nuo stovyklavimo degraduoja pakrantės. O kur dar žvejyba, žemės ūkis, kur retujų rūšių buveinių apsaugos reikalavimai?

V.E.: Pasiteisino. Ne sunku atspėti, kokios būtų mūsų paežerės, jei ne Parko statusas. Anksčiau čia būtu statė, kas turėjo valdžią, dabar – kas turi pinigų. Jei ne Parkas, Ažvinčių sengirė būtų iškirsta, nebūtų ir rezervato. Miškai būtų jaunesni, nes Parke jų kirtimo amžius padidintas. Flora ir fauna nebūtų tokia turtinga kaip dabar. Be to, buvo draudžiama be saiko vartoti pesticidus ir trąšas.

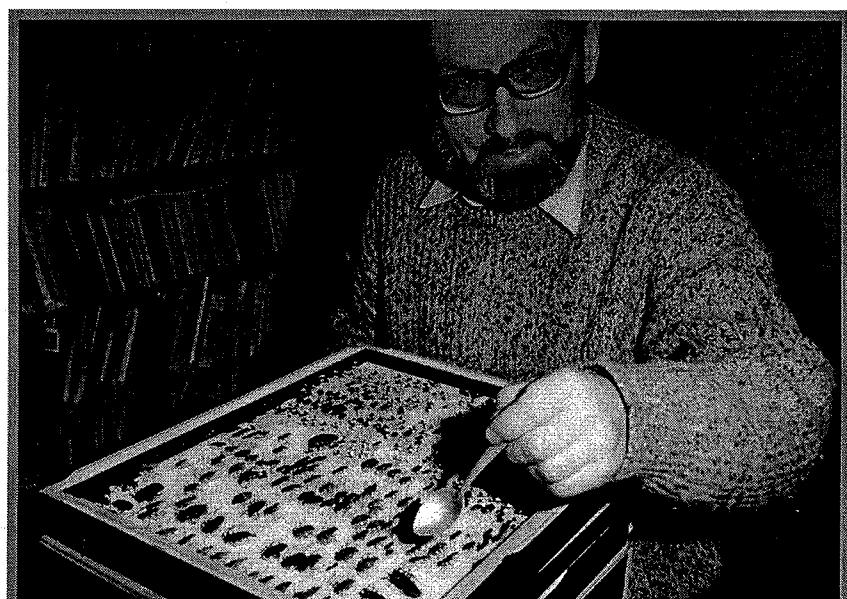
lės plotais, kad per mažai ir lėtai vystomas. Būdamas Ignalinoj, jis net neužsukdavo į Parko direkciją...

M.B.: Bet Parkas negalėjo ir negali būti tobula gamtosauginė teritorija netobuloje valstybėje. Tai lyg sergančios motinos išnešiotas nesveikas kūdikis. Štai, jau apie 1996 metus tarybiniai Parko Nuostatai buvo taip „patobulinti“, kad juose nebeliko eilutes, reikalavusios „išsaugoti ir pagausinti“ Parko gamtos vertėbes. Dabar šią nuostatą turime tik omenyje. Ar ilgai? Mane gąsdina, kad šią nuostatą mes nepilnai vykdome. Štai ir vėl priėjau prie to, kad nelogiška panaikinti mokslinių darbuotojų etatus. Negi Parko gamtos vertėbės išsisaugos pačios, vykstant ūkinėi veiklai?

V.E.: Pritariu tavo nerimui. Juolab, kad ir viena iš įtakingiausių valstybinių įstaigų – „Miško projektas“ nesiskaito su Parko tikslais. Ekosistemų išsaugojimo miškuose miškotvarka projektuoja dirbtinai pakeistas buvusias medynų struktūras. Tai absurdas.

M.B.: Šia proga dera prisiminti ir kitą profesorių – P. Kavaliauską. Štai be kompromisinei ir „kieťai“ asmenybei turime būti dėkingi už tai, kad tie Ekosistemų išsaugojimo miškai atsirado iš viso, kad išplėsta Parko teritorija, rezervatai, draustiniai griežčiau reglamentuoti, be to, jo užsispyrimu Lietuvoje įkurta 30 regioninių parkų. Dabar tokiai akcijai Vyriausybė nebepritartų – jai yra svarbesnių problemų.

V.E.: Tikėjau liūdnėnio pokalbio, bet žiūriu, vienai normaliai kalbame, mažai dejuojame ir kitų nekeikiame, – lyg ne lietuvių būtume. Gal pokalbių užbaikiame šūkiu: „Pilkas vilkas neaukštų pareigūnų medžiok-

Tuo labiau, kad esame trys ekologai.

M.B.: Oj, kaip jūsų visi išsigas! Jei tuos grasiniimus įgyvendinsite, sustos visa Parko veikla. O miškininkai pasakys: gerai, nekirskim miško, saugokime tas jūsų orchidėjas ir pelėdas. Bet žmoniškai atlyginimą ponai ekologai nori gauti?

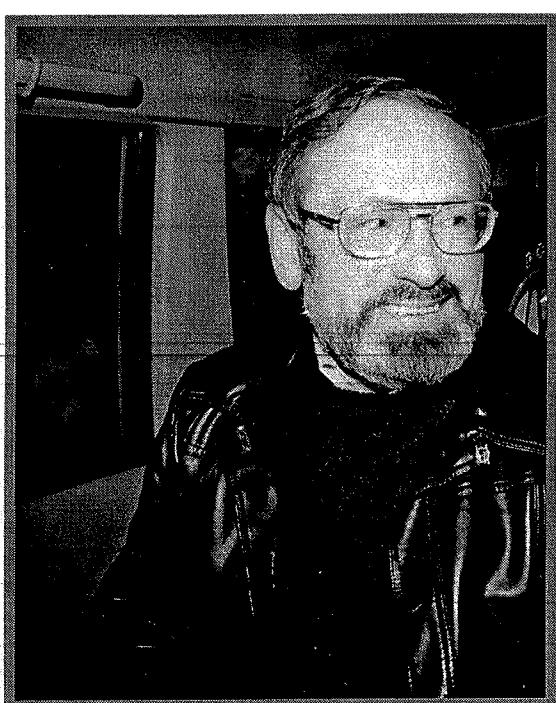
V.E.: Deja, šiuo metu jie teisūs. Bet Europos Sąjungos vienas iš gamtosaugos reikalavimų yra valstybės (sajungos narės) bioįvairovės išlaikymas ir vertingų biotopų išsaugojimas. Lietuva jį privalės vykdyti.

M.B.: Ekologo akimis žiūrint – pasiteisino ar ne Parko iškėlimas būtent šioje vietoje?

Specialiai Parkui nutiesti ir asfaltuoti kelai, pastatytas Meironių direkcijos kompleksas, tvarkomi senieji malūnai, atstatomi tiltai. Daug gerų dalykų atlikta vien todėl, kad čia Parkas. Tik va, ryšys su vietiniais žmonėmis tebėra silpnas.

M.B.: Prof. Č. Kudaba – viena svarbiausių figūrų, įkuriant pirmąjį nacionalinį parką Lietuvoje būtent aplink Ginučius. Jo įsitiminiu, Parkas turėjo būti prieinamas kiekvienam žmogui. O dabar – privatizacija, net savi darbuotojai ne visur galės ižengti.

V.E.: Profesorius Parku buvo nusivylęs ir tarybiniais laikais. Jį skaudino, kad Parkas buvo virtęs aukštų pareigūnų medžiok-

POKALBIS GIMTADIENIO PROGA

(atkelta iš 4 p.)

baisus – nugalėsim sunkumus!“? Pirmyn.

M.B.: Norėčiau. Bet protas jau išaugės iš iliužijų vystyklių. Pažvelkime realiu žvilgsniu. Už trijų metų – vėl jubiliejus. Parkui bus 30. Pati stiprybė. Bet parkas stiprus ne savaime, o Jame dirbančiais žmonėmis. Ar jie stovės ant tvirto pamato, ar nedrebės prieš nesibagiančias „reformas“ ten, Viršanėse, nuo kurių svyravimo bangos siūbuja ir mus visus?

V.E.: Svarbu ir darbuotojų kompetencija, ir, aišku, Parko direktoriaus persona. Jis turi būti stabilus, nekaitaliojamas be reikalo, lyg eilinišs ministras. Bet su sąlyga: direktorius, reikalaudamas rezultato, turi ne trukdyti dirbtį. Pats esi pergyvenęs tris direktorių „epochas“. Kuris iš jų buvo geriausias tau ir Parkui?

M.B.: „Geriausio man“ – man nereikia. Bus vieniams gerai, jei direktorius galvos apie Parko materialinį aprūpinimą, apie žmonių atlyginimus, apie sveiką darbo atmosferą, apie gyventojų rūpesčius, gamtos išsaugojimą – štai toks vadovas yra geras. Dabariniškis šefas beveik atitinka mano viziją. Neduokdė sulaukti garbėtros, pasipūtėlio, nekompetentingo, blogo psichologo ir pan.

V.E.: Parko sėkmė priklauso ir nuo darbuotoju. Daug jų praėjo pro tavo akis. Kaip vertini kolegas?

M.B.: Visi jie dirba reikalingą darbą. Be to, jie viisi gražūs. Kuo labiau myli savo darbą, tuo gražesni. Bet yra žmonių, kurie šiandien dirba Parke, o roto galėtų dirbtį bet kur kitur. Tai minusas Parkui.

V.E.: Gimtadienio proga palinkėkime Parkui gerų darbų igyvendinimo ir deramai sutikiu jau taip netolimą 30-metį. Ilgiausią metų!

KRAŠTO IŠMOKYRA

PALŪŠEI - 350

PALŪŠĖ

1920-1998 metais

GYVENTOJŲ TAUTINĖ SUDĖTIS, SOCIALINIAI SLUOKSNIAI

Palūšės kaimas įsikūrė Lūšių ežero pakrantėje palei kelią Ignalina-Kaltanėnai. XX a. viduryje (lenkmečiu) čia gyveno lietuvių, 4 žydų šeimos, 5 totoriai, atsikraustę iš Baltarusijos XX a. pradžioje, taip pat lenkai.

Žydų buvo 8 namai, išsidėstę prie dabartinio pašto, Lūšių ežero pakrantėje. Iš viso Palūšėje 1922-1939 m. gyveno apie 139 gyven-

tojus. Vokiečių okupacijos metais žydai buvo išvaryti iš Ignalina, Linkmenis, Švenčionėlius ir ten sušaudyti. Likę gyvi po Antrojo pasaulinio karo apsigyveno Ignalinoje, prieš tai Palūšėje sudegindavo namus, kad gautų draudimo pinigus.

Lenkmečiu rusų Palūšėje nebuvvo. Vokiečių okupacijos metais viena rusų šeima buvo atvežta iš Baltarusijos, bet po karo išvyko.

Lenkmečiu žydai Abramas ir Lipkus vertėsi prekyba – turėjo parduotuvės, kurų vietoje dabar pastatyti

gyvenamieji A. Spēčiaus, A. Griškūnienės, P. Dieninio namai. Žydas Zelmanas, vadinas Zamkiu, gyveno dabartinėje Vilhelminos Gudeliūnės namo vietoje. Žydas, vadinas „rezniku“, piovė vištas, avis, telikus iš pardavinėjo savo parduotuvėje mėsą. Palūšėje gyveno žydų siuvėja, kurios paslaugomis naudojosi palūšietės moterys.

Lenkų Palūšėje nebuvvo daug – tik lenkai mokytojai. Dauguma jų gyveno Paškarvyje. Turtingi lenkai Buinevičiai, Žebrauskai, Paukštės turėjo žemės. Šilinės vienkiemėje gyveno Palūšės seniūnas Lukoševičius. Paškarvio lenkas Buinevič buvo labai turtingas. Pasikviesdavo giminaitį Kazimirčiką iš Varšuvos, kuris organizuodavo šventes lenkų kalba. Žiemą, vietinių gyventojų nuostabai, važinėdavo automatinėm rogėm „Bojer“ Lūšių ežero ledų. Degutinės kaime gyveno lenkas Adolfas Abramavičius, miško pirkimo-pardavimo tarpininkas. 1922 m. Palūšės apylinkės gyventojus sukrėtė šiurpus īvykis – Palaukojos kaime lenkų karininkai, norėdami apiplėsti, išžudė Adolfo Abramavičiaus brolio šeimą.

VERSLAI IR AMATAI

Palūšės kaime dirbamos žemės nebuvvo daug. Aplink miškai, didžiulis Lūšių ežeras, todėl vietiniai gyventojai buvo priversti užsiimti kokiu nors verslu. Labiausiai paplitęs verslas buvo žvejyba. To meto (lenkme-

čio) žinomiausi žvejai buvo: Vincas Bilkis, Juozapas Kisielius, Justinas Dieninis, Antanas Kurpė, Liudvikas Pilinskas, Edvardas Uziela, Aleksandras Kisielius. Justino Dieninio nāmuose buvo ledainė žuvims laikytis, nedideli žvejų sandeliukai, kurie Antrojo pasaulinio karo metais sudegė. Žvejų briogadinkas buvo šalna, vyriausasis žuvininkas – „kerovnikas“ Grinevičius.

Pasakoja žvejo Justino Dieninio dukra Dieninė Gudeliūnė Vilhelmina: „Tėvas atskeldavo anksti, apsi-audavo ilgus aulinius batus, išteptus savo gamybos tepala, kad neperšlapštų. Užsimaudavo odines, taip pat išteptas tepala, pirštines – „ušmalus“. I pirštinių vidų išsidėdavo šiaudų, kad šilčiai būtų rankoms. Užsirišdavo odinę priuostę – „zatulą“. Pasiimdavo iš balanų pintą krepšį žuvims, užsidėdavo ant peties ir pėčias išeidavo į Meironių kaimą. Ten būdavo žvejų susibūrimo vieta, džiūdavo tinklai, stovėdavo valtys. Žvejodavo vyrai dviej valtimis. Tinklai buvo smaluoti, kad nesupūtų. Nors valtyse ir buvo pritaistytas vijurkas sukti virvėms bei traukti tinklems, bet vis tiek tinkelį traukimą buvo sunkus darbas. Žiemą Justinas Dieninis grždavo apšalęs, vėlai vakare. Sau žuvies parsinešdavo nedaug: žvejyba buvo žydų monopolis, jie kontroliuodavo, kad viskas atitektų jiem, nes žydų buvo valtys ir tinklai. Žydai samdė lietuvius žvejus, bet juridiškai ežerai priklauso (nukelta i 6 p.)

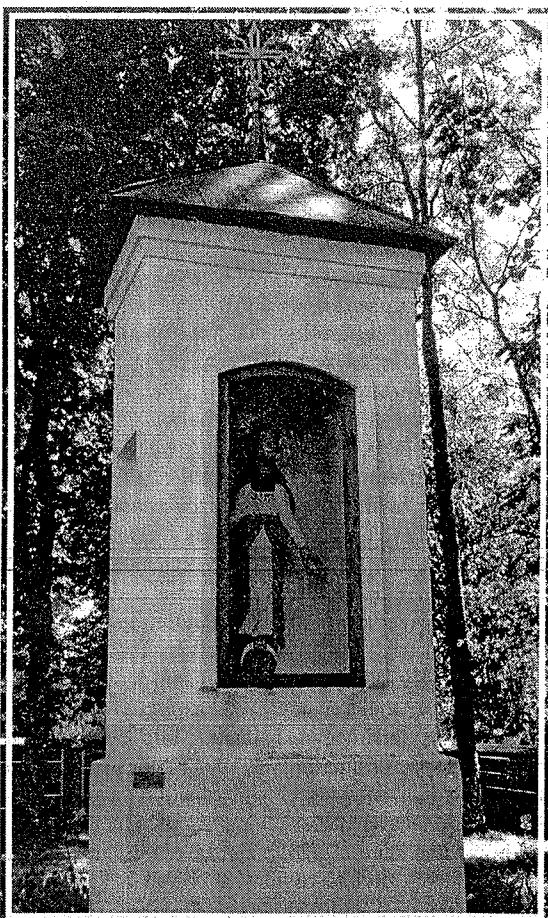

foto A. SURGAILIS

PALŪŠĖ 1920-1998 metais

(atkelta iš 5 p.)

sė lenkų valdžiai: Lūšiai, Dringis, Gavys ir kt. Laukojo ežeras buvo privatus – priklausė savininkui Abramavičiui. Valdiškuose ežeruose lenkai draudė žvejoti net vaikams su meškerėmis. Už mėgėjišką žvejybą bausdavo piniginėm baudom. Dieninis Justinas nuėjo kartą pažiūrėti žiemą ant ežero, kaip sekasi draugui, – už pasižiūrėjimą gavo 2 zlotus baudos. Lenkmečiu miškų ir ežerų prižiūrėtojai buvo vadinti „gajovais“. Palūšėje „gajovas“ gyveno pas Vincentą Bilki.

Apie tėvą Aleksandrą Kisielių pasakoja kita palūšietė Genovaitė Kisielytė: „Tėvo darbas buvo įvairiapis. Jį samdė žydas Ryškindas iš Vilniaus. Tėvas veždavo jam žuvį į Vilnių. Atežus prekę (žuvį), Ryškindas tėvą visuomet pavaišindavo arbata. Vasaros metu Lūšių ežere sugautas žuvis, prieš išvežant į Vilnių taip supakuodavo: sudėliodavo į didelius balaninius krepšius. I krepšius pridėdavo ledo, ant jo sudėdavo žuvis, jas užklodavo dilgelėlėm, vėl uždėdavo ledo ir t.t. Krepši užsiūdavo kanapine virvute.

fot. A. SURGAILIUS

Krovinį veždavo Kisielius traukiniu“. Beje, lenkmečiu Vilniuje, Pylimo gatvėje, veikė žuvų turgus.

Aleksandras Kisielius žuvis gaudė išsinuomojės valdiškus Dringio, Gavio ežerus, po 1934 m. nuomo davavo privatų Laukojo ezerą. Žvejybos sąlygos buvo tokios: reikėjo turėti savus tinklus, kurie buvo vadinti „marozais“. A. Kisielius samdė darbininkus – berniukus piemenis, kuriuos ir

maitino. Ežero nuomas principas buvo tokis: ežeras savininko, žvejo – įrankiai, darbas. Žuvis – per pusę. A. Kisielius tinklus ištengdavo nusipirkti tik tada, kai gerai uždirbdavo iš žvejybos. Tinklas tuo metu buvo didžiausia vertybė. Beje, Pirmojo pasaulinio karo metais A. Kisielius samdė vokiečiai. Gaudavo nemažai žuvies, nes turėjo daug vaikų. Tuo metu (Pirmojo pasaulinio karo metais) A. Kisielui buvo atsitikęs ir nemalonus įvykis: žvejenant prie Dūkšto, susiginčijo su rusais sentikiais. Jie kerstaudami primėtė ežere vienos. Žvejybos metu tinklai plyšo, žvejys liko už juos skolingas.

Žuvų ežeruose buvo įvairių. Lenkmečiu Lūšių ežere buvo užveista sykų.

Palūšės žvejų tarpe buvo paprotys: jei žvejai valkšnai traukia prie Palūšės, gyventojai subėga su terbom – visi apdalinami žuvim. Jeigu kuris nors iš žvejų nenorii duoti, minia ima šaukti. Duodavo laimikio žvejai ir tiems, kurie padėdavo sukti tinklą, vadinama „boba“.

Palūšietė Kisieliéné Marjona mokėjo labai skaniai paruošti žuvį: faršruodavo lydekas – į vidų prikimšdavo bulvių, duonos, pyrago. Ji turėjo specialią lentą ir kapoklę žuvims kapoti. Taip pat gamindavo žuvų kukulius, troškindavo smulkią

žuvį (mažus ešerius, stintas): ijdėdavo į puodą morkuką, raugintą buroko (ne raudono), druskos, acto, lašinukų ir pašaudavo į krosnį.

Lietuviai prekyba neužsiiminėjo. Tai buvo žydų privilegija. Palūšėje buvo dvi krautuvės: Lipkaus ir Abramo. Kiti žydai kromelininkai nešiojo po kaimus mulią, šukas, sagas, riestainius, „piernikus“. Žydai taip pat rinkdavo senus drabužius.

Per šv. Laurnyto atlaidus buvo pardavinėjama bažnytinė atributika, šventųjų paveikslai, taip pat maistas – „piernykai“, obuoliai, kriaušės, saldainiai ir kt.

Lenkmečiu S. Batoro universiteto studentai po kaimus nešiojo lenkų kalba išleistą knygą „Žmogas anatomija“. Palūšės kaimo gyventojai susidėjo ir nusipirkiko šią knygą bendram naujinimuisi. Knigoje buvo pavaizduoti žmogaus vidaus organai.

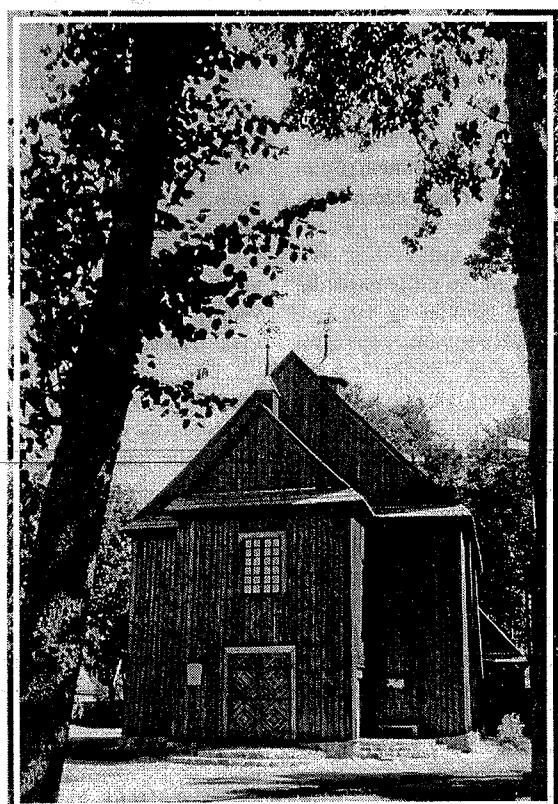
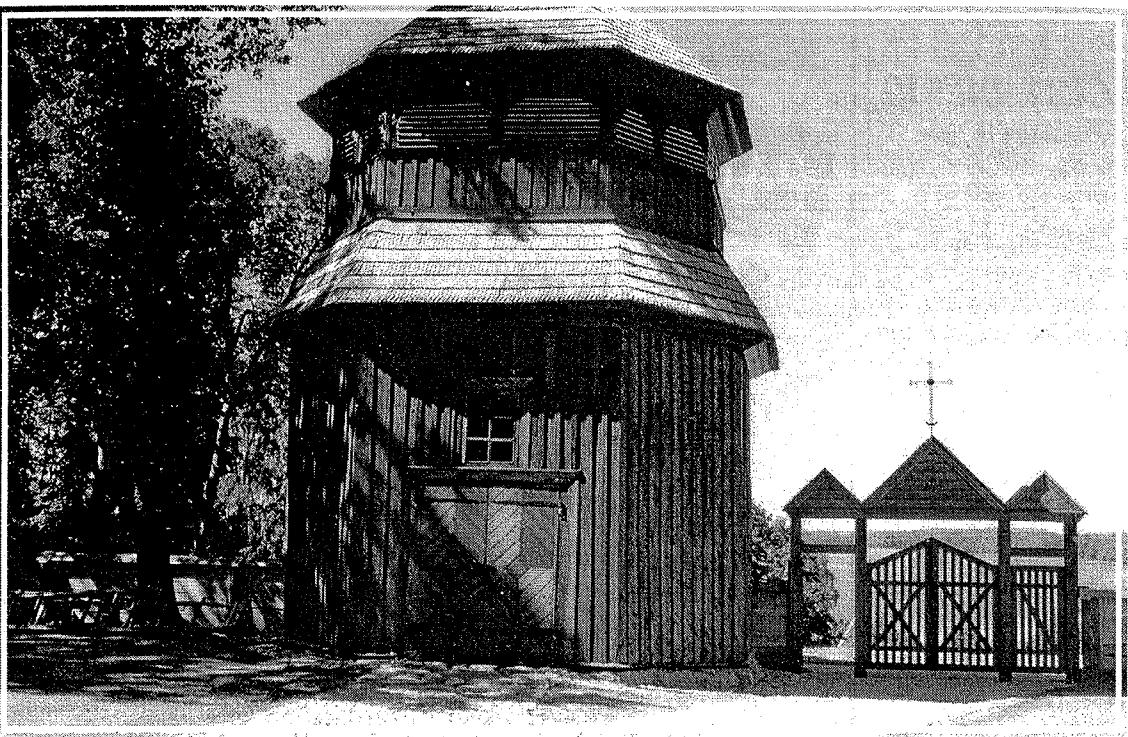
Kiekvieną ketvirtadienį Ignalinoje būdavo turgus. Pro Palūšę į turgų vykdavo prekeiviai. Palūšiečiai prie savo namų juos sulaikydavo, nusipirkdavo reikalingų daiktų. Taip kaimiečiai sustaupydavo dieną. Turguj palūšiečiai pirkdavo molinius indus, rėčkas. Pirkdavo maistą: rugius, baltą duoną, žydų vadinamą „sitniku“, taip pat sviestą, sūri.

Po Palūšę vaikščiodavo fotografai ir darydavo gyventojų portretus, panaudodami jų fotografijas.

Palūšėje lenkmečiu gyveno dvi žymios siuvėjos, kurios užsiiminėjo ir siuvinėjimu. Tai Antanina ir Jadviga Kisielytės. Jos turėjo surinkusios iš aplinkinių kaimų mergaičių būrelį ir mokė siuvineti. Siuvėjos amatu užsiiminėjo ir Krisiaus Dieninio žmona, vietinių vadinama Krisiuviene. Palūšietės moterys eidavo dirbtį pas žydus: bulves pasodinti, duoną užminkyti, per šventes grindis išplauti. Palūšės kaimė labai gera siuviėja buvo Domicėle Kisieliéné. Ji vienintelė kaimė turėjo didelę medinę vonią. Mokėjo krakmolyti skalbinius, turėjo lygintuvą. Kitos moterys skalbdavo geldose, kurias vadino „nekočiomis“. Skalbimui buvo naudojamas pelenų šarmas.

Vienas iš įdomiausių verslų buvo odų išdirbimas. Šio amato paslaptys buvo perduodamos iš kartos į kartą. Name prie ežero (šiuo metu gyvena Marija Karlytė) gyveno dvi totorės Elena ir Zina Gimickaitės. Elena buvo siuvėja, o Zina pagal patentą išdirbinėjo kailius. Zina nuolat pykosi su gyventojais dėl ežero teršimo. Šių moterų namuose po pečium

(nukelta i 7 p.)

fot. A. SURGAILIUS

PALŪŠĖ 1920-1998 metais

(atkelta iš 6 p.)

buvo iškasta duobė, kurioje buvo rauginamos odos. Gyventojai jai nešdavo išdirbtį avikailius, po to siūdavosi kailinius. Odą atliekas išdirbėja išmesdavo į daržą, todėl nuo jų namų skrido nemalonus kvapas.

Kaime buvo karčiamama (šioje vietoje dabar biblioteka ir jos muziejus). Veikė sinagoga, bet po 1925 m. buvo perkelta į Ignaliną. Sinagogos vietoje dabar gyvena Arvydas Gudelis, o anksčiau toje vietoje gyveno Žydas Šmuila Glinskis.

Palūšėje dirbamos žemės nebuvė daug. Nemažai žemės turėjo šie palūšiečiai: Jonas ir Justinas Dieniniai, Aleksandras Rastenis. Netu-

rintys žemės išvykdavo uždarbiauti kitur – kirsti miško, žvejoti. Turintys arklius irgi uždarbiaudavo: vežė miške medžius, dirbo žemės ūkio darbus. Po Pirmojo pasaulinio karo vokiečiai iškirstuose miškuose – lydi muose – sejō grikius.

BUTIS, PAPROČIAI

Kaime buvo 4 šuliniai. Labai gerą šulinį turėjo klebonija, žydai Glinskis, Abramavas (pastarojo šulinys buvo pirties viduje). Dabar šioje vietoje gyvena Spėčius. Šulinį turėjo Silvestras Bilis (dabar toje vietoje gyvena Veronika Skudutienė).

Likusieji gyventojai vandenį sėmė iš Lūšių ežero. Daugelis turėjo savus lieptus, žiemomis metu kiekvienas prie savo liepto kirsdayo eketę. Geriausią vandenį va-

saros metu semdavo iš versmelės (šiuo metu versmelė yra šalia Palūšės girininkijos), Meironių kaimo versmės (šalia dabartinio ANP ekologinio švietimo centro).

Lūšių ežero pakrantėje buvo iškasta versmelių pieninių laikytis. Ne visų vandens kokybė buvo gera – kai kurį rudas, todėl ir naudojotik pieniui atšaldyti. Versmėles aptverdavo.

Nustota versmes naudoti 6 deš., iškūrės Ignalinos turistinei bazei, nes turistai ėmė vogti pieną. Vandens kibirai iki 1925 m. buvo mediniai, rankenos padarytos iš virvių.

Iki 1920-1925 m. baltiniams plauti, vaikams prausiti buvo naudojamos medinės „nekočios“ (geldos). Medinės rėčkos – neaukštos statinėlės – daržovėms raugti.

Gyventojai namų nera-

kindavo, užbraukdavo brauktuvaus.

Idomiausiai Palūšėje ir apylinkėse buvo vestuvinių papročiai, ypač piršlybos. Genovaitei Kisielytei mama, Marijona Kisielienė pasakojo apie savo piršlybas, vykusias XIX a. pab.: „Merginos labai prižiūrėjo savo plaukus, šukuodavo kiaulių šeriu šepečiu, nes gražūs plaukai buvo didžiausia puošmena. Pas Marijoną ateidavo kavalierius Aleksandras Kisielius, kilęs iš Bajorų, apsirengęs raudonais kailiniais, kailine kepure, odiniais batais. Kai pas Marijoną važiuodavo piršliai, Aleksandras Kisielius klausydavosi, kas ką apie jo merginą šneka. Kartą pas Marijoną atvyko piršlys su jauniku iš kitos merginos. Jaunikis ir sako: „Tos mylimosios ir miręs neužmiršiu.“

Tuomet Marijonos tėvas Silvestras Bilis išišeidė – užmokėjo už degtinę piršliui, ir jis su jauniku išvažiavo nieko nepeš“.

Marijona Bilkytė ir Aleksandras Kisielius susituokė, susilaukė vaikų ir, dukros teigimu, visuomet vienas kita vadino Aleksiku ir Matruite.

Genovaitė Kisielytė (šiuo metu gyvenanti Palūšėje) papasakojo lenkmečio anekdotą apie piršlybas: „Atvažiavo piršliai pas merginą. Jaunikis nieko nevalgo. Po kiek laiko išeina į lauką ir ilgai negrįžta. Mergina išeina į lauką į ieškoti. Tuo metu lauke snigo. Ji ir sako: „Tai pusto“. Jaunikis iš užkampo atsiliepia: „Savo gi, o ne tavo“ (atseit, savo valgau)“.

R. RAMANAUSKIENĖ

TAURAGNAMS - 740

ARCHEOLOGIJA

1. Alka, vadinama Dievaragiu
2. Antabaltės piliaikalnis
3. Daunorių (Paduobių) pilkapiai
4. Duobulės pilkapiai I
5. Duobulės pilkapiai II
6. Duobulės pilkapis
7. Kalvių piliaikalnis
8. Kamšos piliaikalnis ir senoji gyvenvietė
9. Klykių piliaikalnis ir senoji gyvenvietė
10. Minčios pilkapiai I
11. Minčios pilkapiai II
12. Minčios pilkapiai III
13. Minčios pilkapiai IV
14. Minčios pilkapiai V
15. Minčios pilkapiai VI
16. Našloniškio piliaikalnis (Vaikeso sala)
17. Rukšėnų piliaikalnis
18. Sėlos piliaikalnis
19. Skroblaus pilkapiai
20. Stučių pilkapiai
21. Stūglių akmuo
22. Šeimatių akmuo Mokas
23. Šeimatių akmuo Mokiukas
24. Šeimatių akmuo su Velnio pėda
25. Šeimatių piliaikalnis ir senoji gyvenvietė

TAURAGNU SENIŪNIJOJE ESANČIOS NEKILNOJAMOSIOS KULTŪROS VERTYBĖS

26. Šeimatių pilkapiai I
27. Šeimatių pilkapiai II
28. Šinkūnų akmuo
29. Tauragnų piliaikalnis ir senoji gyvenvietė
30. Tauragnų pilkapiai
31. Tauragnų pilkapis, vadinamas Prancūzkapiu
32. Taurapilio piliaikalnis ir senoji gyvenvietė
33. Taurapilio pilkapiai
34. Tautiškio pilkapiai
35. Urviškių piliaikalnis
36. Varniškių pilkapiai I
37. Varniškių pilkapiai II
38. Varniškių pilkapis

ARCHITEKTŪRA

1. Minčios vandens malūnas
2. Strazdų penkių sodybų kaimas
3. Šeimatių kaimo pradžios mokykla
4. Šiaudiniškių keturių sodybų kaimas
5. Šuminų septynių sodybų kaimas
6. Tauragnų buvusio dvaro sodybos fragmentai
7. Vaišnoriskių penkių sodybų kaimas
8. Varniškių dviejų sodybų kaimas

DAILĖ

1. Antkapinis paminklas Tauragnų kapinėse
2. Koplystulpis su Jono Nepomuko skulptūra (Sėlos k.)
3. Stogastulpis su Nukryžiuotojo skulptūra (Pilkelių k.)

SVEČIUOJANTIS TAURAGNU SENIŪNIJOJE REIKTU ŽINOTI:

ŽODYNĖLIS

Kuogiai	– kavalieriai iš kito kaimo
Žadėtoja	– užkalbėtoja
Bliūoti	– negražiai kalbėti
Guntai	– siauros lentutės stogui dengti
Burninė	– lūpinė armonikėlė
Laidytai	– melžti
Medininkai	– klumpės su odiniais auliukais
Blizguoti	– blizgėti

Šlapiala	– lygi pieva
Groti	– žaisti kuo nors
Purtnūs	– purūs (iškilių)
Mergagalys	– suaugusi mergina
Išeisti	– nukirsti
Grečiunu	– greta
Žirgumynai	– žirginėliai
Prieauginčiai	– vaikai, jaunimas
Nuplēsti	– malti pakeltom girnom
Kazlėnai	– kazlėkai
Pakarti	– padžiauti
Pašusti	– atitirpti

Literatū-mégėjų klubas „Lelija“, veikiantis prie Ignalinos viešosios bibliotekos, jungia virš 20 narių. Šiemet klubas minės savo 15-ąjį gimtadienį. Klubo nariai – ir pradedantys rašyti ir jau išleidę knygeles. Kuriantiems netrukdo bendrauti nei amžius, nei profesija, nei religinių įsitikinimai, nei politinės pažiūros. Klubo nariai dalyvauja kūrybiniuose konkursuose, yra laimėję ne vieną Rytų Lietuvos kultūrinių veiklos centro diplomą, aktyviai reiškiasi regiono kultūriniai gyvenimė. Klubo veiklos koordinatorė – I. Marudina, pirmininkė – jauna literatė L. Kovalievskienė. Šiame ir sekančiame „Ladakalnyje“ pristatysime šio klubo narių kūrybą apie gamtą, tėviškės grožį.

A. R. Rimšelienė

KRYŽIAUS MEDIS

Iš Adomo nuodėmės,
Iš seklos pažinimo
Gero ir piko...
Ileidai saknis
I žemę,
Kad per amžius
Isliktum...
Jeruzalės statytojų
Atmestas į šalį
Tapai lieptu
Per Cedrono upelį...
Sulaukei valandos,
Kuri tave išsirinko,
Nes buvai
Labiausiai tinkamas
Būti sunkiausia našta
Atpirkėjui...
Ir taip į Golgotą
Išėjės
Pakylėjai vienintelę
Auką,
Pradėjusi naujają
Sandorą
Tarp Dievo ir žmogaus...

ERŠKĘTIS

Tavės medžiu
Nepavadinisi –
Karališkos, tačiau
Klastingos giminės...
Dygliuota karūna
Apvainikavęs
KRISTŪ,
Po rožės žiedlapiais
Vlyiodamas slepies...
Jei savyje, žmogau,
Ta paslaptį pažinsi,
Gal būt mažiau
Pasauli ir save
Klaidinsi...

AŽUOLAS

Gal žaibo strėlė
Iš dievaičio Perkūno
Rankos
Istrigo į molžemį
Ir sulapojo
Stiprybės medžiu...
Nesilanksto,
Kai vėtrus
Pašelusiai trankos...
Prisiglaudžiu
Prie randuotos
Žievės
Ir, rodos, girdžiu,
Kaip meldžias
Praamžiai
Už mūsų ateiti...

UOSIS

Meistro rankose
Tavasis būdas keičias
Kitas siluetas,
Kitas veidas...
Kas prisimena,
Kaip tavo šakos
Ošia,
Parką, pakele,
O gal sodybą
Puosia...
Jeigu busi panašus
I uosi,
Savo sielą „meistrui“
Atiduoſi...

DREBULĖ

Tavo lapai šnara
Lyg lietus...
O gal ašaros,
Kurios nepajégia
Nuplauti išdavystės...
Niekas prie tavės
Neprisiglaus,
Nes esi menka paguoda
Klystančiam...
Gal ir aš
I drebulę pavirsiu,
Kai Aukščiausias
Ims teisumą mano
Tirti...

VOLUNGĖ

„Lelijos“ klubo literatės Dietkaučiznoje.

EGLĖ

Apsigaubus
Liūdesio skara,
Žiemą vasarą
Žalia žalia...
Kas jos tylią
Paslaptį atspės
Iš legendos
Ar iš žemiškos
Būties...
Melancholiška
Tankmė eglynų
Vaikystės pasaką
Lig šiol kliaidina...

PUŠIS

Ar matei,
Kaip juokiasi
Pušis,
Kai pirmasis
Saulės spindulys
Viršunėj žaidžia...
Kaip šviečia
Juoko ašaros –
Sakai...
Nors tyli
Ir nieko nesakai,
Priglausik prie jos
Neramų savo veidą...
Ir pamatysi –
Palengvės...
Nors ir nebūtumei
„Spygliuočių“ giminės...
Keliai...

Supynė vėjas kasas –
Gali apsimesti fanu...
Kodėl ašarėles barstai,
Ar tas liūdesys
Ne mano...?
Senoliai mylėjo tave
Ir prie namų sodino
Nes tu gal tik vienas
Žinai,
Kur slepias vandens
Šaltiniai...
Nes tu prie gyvosios
Versmės
Žaliuoji verbos šakelėj...
Kad puoštum
Švelniausiais žiedais
Ateinančiam Viešpačiui
Keliai...

VOLUNGE

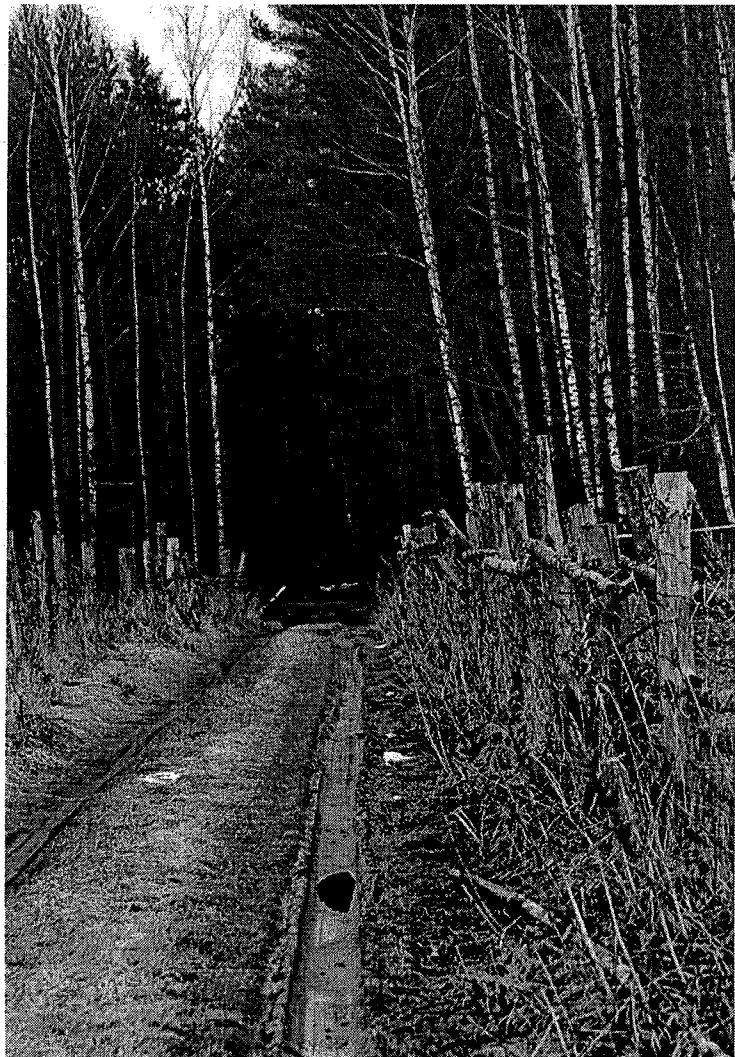
Skaistė
Žalnieriūnienė

KAIP MEDIS

Tas kelio vingis,
Tas medžių guotas,
Tas ezerėlio mėlis
Skaidrus...
O virš to medžio,
To vieškelėlio,
Tėviškės tavo
Aukštasis dangus.

Čia tavo žemė.
Čia tavo laukas.
Tėvų ir brolių
Šventi kapai...
Ta aukštą dangų,
Savo pasaulį,
Širdim ir rankom
Tu pats laikai.

Tu pats kaip medis
Tvirtai įaugęs
Išitą molę,
Išitą smėlį...
Vargo ir prakaito
Skonių pažinęs,
Savas jautiesi
Čia – tėviškėlej.

fot. A. PANAVAS

AK, PULKIM...

Atskrieja kvatodams pavasario vėjas
Jis priesaką skelbia: „Gyventi!“
Ir jauna, ir sena, visus, ką sutikęs,
Jis kviečia, vadina į šventę.

Pavasario šventę! Džiaugsmu vainikuotą,
Žibuočią žiedais išdabintą...
Pavasario menė – nuo krašto lig krašto –
Plačiai atverta, atrakinta.

Vėl pilna gyvybės ir saulės, ir juoko.
Štai medžiai jau pumpurus kelia...
Mamos nesiklausęs, vienplaukis ir basas,
Išbėgo į lauką vaikelis.

Ak, pulkim visi į pavasario glėbi!
Gyvenimui giesmę giedokim...
Ir arkim, ir sėkim. Viens kitą mylēkim
Ir godą šviesesnę godokim.

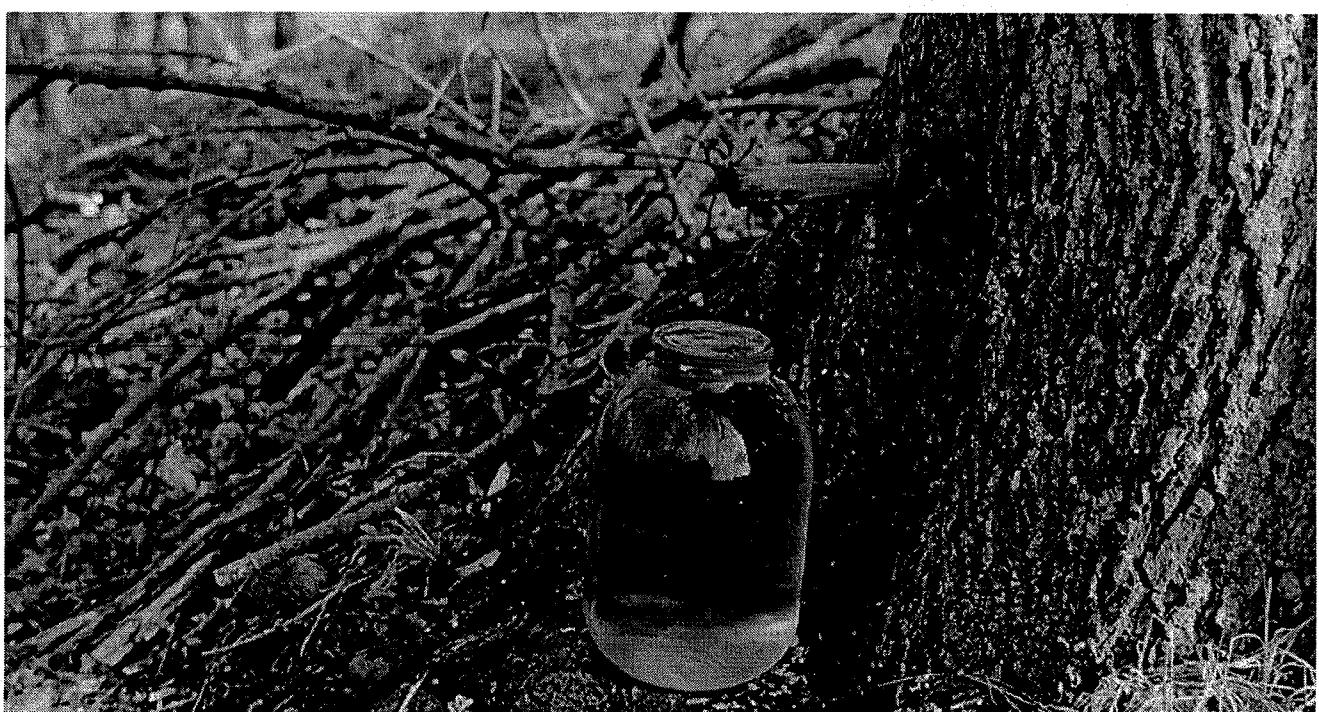
* * * *

Paukščiai jau sapnuoja sugrįžimą
Ir svajonėj skuba iš pietų.
Ir širdin lašeti saulė ima,
Ją užlieja nerimu džiugiu,

Kurs anksčiau jau žadina artoją
Ir nukreipia žvilgsnį į laukus.
– Kelkis, žeme, taip ilgai miegojus!
Laukia darbas. Didelis. Svarbus.

– Kelkis, žeme! Vilkis naują rūbą.
Pasipuošk upelių kaspinais...
Išdidi, graži sutik gegužę.
Ir tikėk šviesiaisiai jo pažadais.

Paukščiai skydžiui jau sparnus pakélé.
Ilgesys juos ragina – greičiau!
Lekia vėjas. Neša linksmą žinią:
– Jau pavasaris! Pavasaris, žmogau!

fot. A. PANAVAS

TAURAGNAMS - 740

TAURAGNU SENIŪNIJOS YPATUMAI

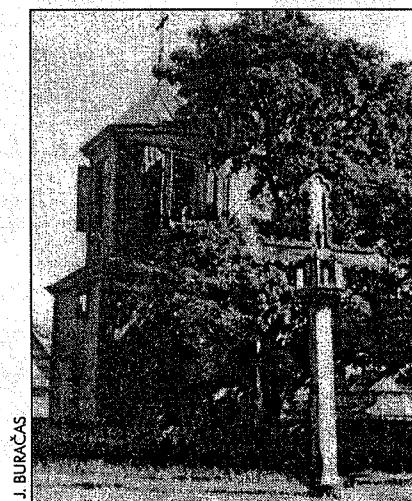
Tauragnų seniūnija šiandien – Utenos rajono pietrytinėje dalyje 18 km atstumu nuo rajono centro. Seniūnijos teritorija – 185,6 km². Centras – Tauragnų miestelis, įsikūręs prie giliausio Lietuvos ežero – Tauragno. Greta ir Labės ežeras. Aukštaitijos nacionalinis parkas užima didesnę seniūnijos dalį, siekia miestelį. Šalia – didingas Taurapilio piliakalnis. Gamta apdova-

m. vasario privilegija padovanavojo Vilniaus vyskupui. Tais pat metais pastatyta ir bažnyčia. Vytautas Didysis, dar Algirdui ir Kęstučiu valdant, su nedideliu karių būreliu žvalgėsi Livonijos ordino žemėse. Ten buvo pastebetas ir vejamas. Besitraukiantiems labai daug padėjo prie Taurapilio gyvenęs vienuolis, vėtes didiko Taurro brolis. Jis Vytautą išmokė krikščionybės tiesų, o šis

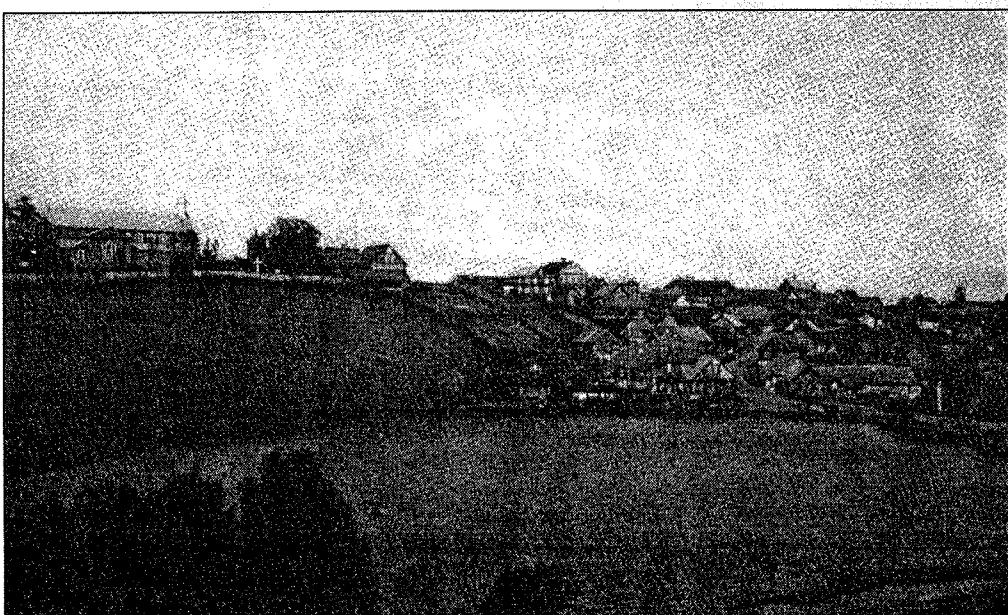
los sajungininko Livonijos ordino magistro Pauliaus fon Rusdorfo vadovaujama kariuomenė, kuri sudegino ir apiplėše Linkmenų, Tauragnų, Utenos, Užpalių apylinkes. Čia XVII a. viduryje žygiavo Maskvos kariuomenė, apylinkes siaubė švedų karai.

Didelę įtaką apylinkių kultūrai darė kunigai. Pirmajį spektaklį 1908 m. Justino Toleikio reži-

pastatytoje parapijos salėje. 1956 m. vasario mėn. bāžnyčios choristai pastatė „Tauragniškių vestuves“. Dabar šias funkcijas perėmė kultūros namai (jų statybą iniciavovo T. Tilvy-

Tauragnų bažnyčios varpinė, sudeginta 1944 m.

Tauragnų miestelis tarpukaryje.

nota nenusakomu grožiu, bet žemės nederlios. Apylinkės labai kalvotos, akmenutatos. 1998 m. sausio 1 d. čia gyveno 1781 gyventojas. Per 1997 metus gimė 11, mirė 35 žmonės. Seniūnija sensta ir nyksta. Seniūnijoje yra dvi mokyklos, 3 bibliotekos, muziejas, kelios parduotuvės, paštas, ambulatorija.

Istoriniuose šaltiniuose Tauragnai minimi nuo XIII a. Žinomas Lietuvos karaliaus Mindaugo dovanojimo raštas, kuriuo Livonijos ordinui užrašomos sėlių žemės, tarp jų ir Tauragnai. XIV a. Hermanas iš Vartberges mini Livonijos ordino riterių žygius į Tauragnų apylinkes. Čia buvo LD Kunigaikštijų pilis, kurią Didysis Kunigaikštis Jogaila 1387

pažadėjo gavęs valdžią apsikrikštysti ir pastatyti bažnyčią. Ivedant krikščionybę aukštaičių krašte, daug nepatenkinintų didikų susibūrusių aplink kunigaikštį Sidabrą, bandė priešintis. Karvedys Tauras nugalėjo sukilielius, išstumė iš užimtos vienos Sidabro giminę ir gavo valdyti pilį bei apylinkę. Ta vietovė nuo jo vardo pavadinta Taurapiliu (yra ir kitų legendų). Sakoma, kad prieš pilį buvo pastatyta pirmoji bažnyčia. Senojo tikėjimo žmonės pasitraukė į girią ir ilgai laikėsi savo tikėjimo. Gal todėl bažnyčia taip dažnai degė? Jų sudegė net trys.

Sis kraštas daug kentėjo nuo kunigaikštijų tarpusavio vaidų. 1433 m. į Lietuvą išveržė nuo sosto nušalinto LD kunigaikštio Švitrigai-

savo vikaras Juozas Šnapšys. Vėliau spektakliai vyko klebono klojime, Laurinavičiaus kluone, o nuo 1936 m. klebono kunigo Mato Nako

tumus. Pvz., nekirčiuotą balsi „o“ taria „a“ (ožys – ažys), nekirčiuotą dvibalsi „ie“ verčia „e“ (Lietuva – Letuva). Trumpuosius balsius

Tauragnų bažnyčia, sudeginta 1944 m.

Tauragnų bažnyčios varpinė, sudeginta 1944 m.

tis) su ne-nuilstančiu režisieriumi V. Varnecku.

I s i - klausę į tauragniškių šnekta ir ją palyginę su bendrine kalba, ne-sunkiai nustatysi me skirtumus. Pvz., nekirčiuotą balsi „o“ taria „a“ (ožys – ažys), nekirčiuotą dvibalsi „ie“ verčia „e“ (Lietuva – Letuva). Trumpuosius balsius

„i“, „u“ ilgina, o ilguosių trumpina (buvo – būva, didelis – didelis, mūsu – mu-su). Galininko galunes – a – ė verčia į „ū“, „y“ (labą dieną – labų dienų, katę – katį). Mišriosis dvigarsius am, an, em, en verčia um, un, im, in (kampus – kum-pas, langas – lungas, tempia – tempia, kenčia – kinčia). Kietina priebalsius d, l, r, s (saulė – saula, reikalas – rai-kalas, senis – sanis). Žodžio pradžioje „e“ taria „a“ (eglė – agla, ežeras – ažaras). Nosinius šaknies balsius „a“, „e“ verčia į „ū“, „y“ (ažuolas – ūžalas, žasis – ūsis). Priešdėli „i“ verčia in (ibrido – inbryda). Nekirčiuotą dvibalsi „uo“ taria „a“ (duobė – dabe) ir t.t.

VIEŤOVARDŽIAI

Barsiukalnis – kalnas, apaugės medžiais, ten gyvendavo daug barsukų (kelyje iš Tauragnų į Saldutiški, trečiaame km, dešinėje kelio pusėje, 300 m nuo kelio).

Epušynas – nedidelis miškelis, kuriame auga drebulės, eglės, beržai. Seniau augo daug epušių (kelyje iš Tauragnų į Papirčius, trečiaame km, kairėje kelio pusėje, 300 m nuo kelio).

Pūkynė – pieva apaugsi juodalksnais, beržais. Žolė joje panaši į pūkus (kelyje iš Tauragnų į Stūglius už 1,5 km dešinėje pusėje, 300 m nuo kelio).

Požnugarės – kalnas prijmena gyvulio nugarą (kelyje iš Tauragnų į Stūglius už 2,2 km dešinėje pusėje, 400 m nuo kelio).

Šakė – trijų upelių sujungtos pievos. Pievą juosė dirva. Tą dirvą ir vadino šaka, dabar taip vadina pievą (kelyje iš Tauragnų į Stūglius už 2 km dešinėje pusėje, 50 m nuo kelio).

Korių raistas – pereinama, mažai apaugsi krūmais pelkė, užima apie 20 ha (kelyje už Tauragnų į Minčią už 2,5 km, dešinėje pusėje).

Pamendriniai – trys nedidelės pereinamos pelkės, apaugusios krūmais, viena – 1 ha, kitos po 20 arų. Augavo nendrės (kelyje iš Tauragnų į Minčią 2,3 ha, apie 500 m nuo vieškelio, kairėje pusėje).

Saltakšnyne – pereinama apie 5 ha dydžio pelkė. Riboja su Korių raistu.

Degutinis – iš Š ir R apaugės alksniais kalnelis stačiais šlaitais. 6 arų plote žmonės gamindavę degutą iš beržo tošių (Pilkienių k., dešinėje kelio pusėje).

Piniginė – 2 ha pieva, apaugsi karklais, kažkas ten seniai radęs auksini pinigą (kelyje Tauragnas-Pilkieniai, kairėje už 1,5 km nuo kelio).

Milašiškė – 1,5 ha apaugsi krūmais dirva. Pavadinimas kilęs nuo Milašiaus pavardės (kelyje iš Tauragnų į Gaidžius, kairėje kelio pusėje 500 m nuo kelio).

Balčiškės – 5 ha drėgnos pievos apaugsios karklais, pavadinta todėl, kad daug balų (kelyje iš Tauragnų į Gaidžius, dešinėje, 700 m nuo kelio).

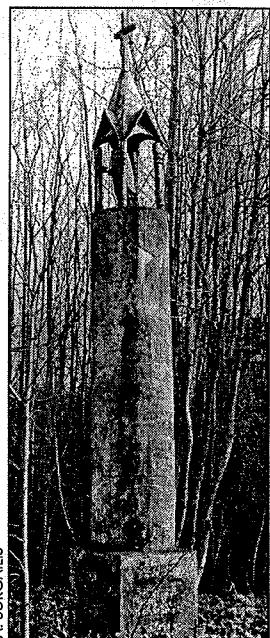
Sidabryne – vasarą neiš-

džiūstanti, gili, nepraeinama 5 ha bala (kelyje iš Tauragnų į Minčią, kairėje).

Smirtakelis – neilgas (560 m), vingiuotas, akmeniuotas kelias. Tuo keliu vežavo numirėlius į kapus.

Galašniūris – krūmai. Vienas ant kito sudėtų akmenų Pilkenių ir Stūglių kaimų „rubežius“.

Aukštoji – pakalnė. Viejoje pusėje Tauragno ež. pa-vasarį patvinstantis upelis kerta vieškelį ir įteka į ežerą. Pakalnė apaugsi krū-

fot. A. SURGAILIS

Tauragnų kultūros paminklai – kapinių kryžiai.

kliams nakčiai (kelyje Tauragnai-Kirdeikiai 4 km. Nuo Jačiūniškių stotelės sukti į kairę kelio pusę ir dar 1 km).

Radžiūtiakalnis – dabar ariamas kalnas. Pasakoja, kad mergos ten nešdavo rožes ir sodindavo, o i ten, kur pakrypdyvo žiedai – nutekės (kelyje iš Tauragnų į Kirdeikius 5 km. Nuo Sélos stoties leistis tiesiai į pakalnę, 1 km nuo kelio, netoli Sélos kaimo kapų).

Būdakalnis – dabar ariamas kalnas. Čia buvusios būdos nuo vilkų saugoti (kelyje nuo Tauragnų į Kirdeikius 5 km. Nuo Sélos stotelės tiesiai į pakalnę 1,5 km nuo kelio).

Delių bala – bala pilna kimsų (kelyje nuo Tauragnų į Kirdeikius 5 km, 2,5 km nuo kelio).

Sidabrankalnis – 1,5 ha² dydžio, vidutinio aukščio, dabar ariamas kalnas. Manoma, kad ten gyveno valstietis pavarde Sidabras (kelyje Tauragnai-Kirdeikiai, kairėje kelio pusėje 1 km).

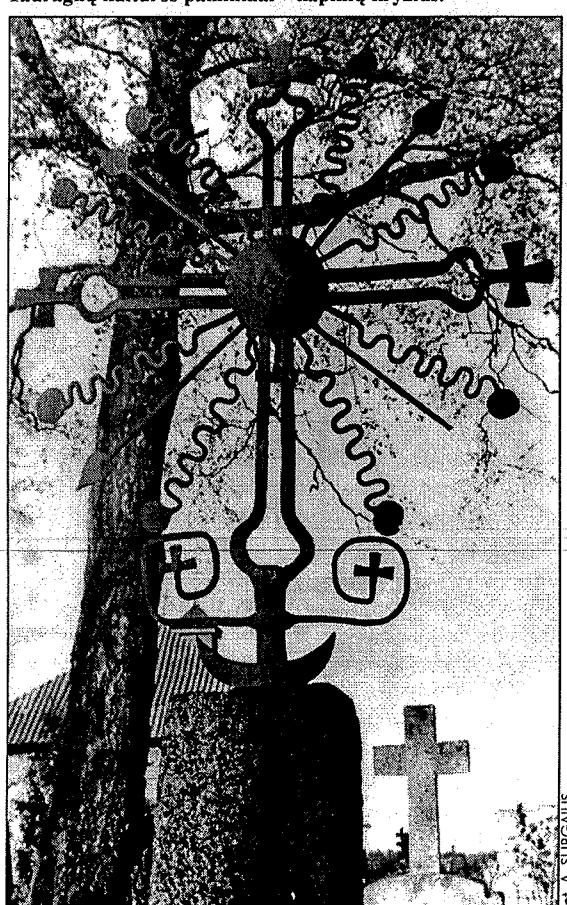
Piliakalnėlis – šieno kaugės formos kalnas apsodintas pušaitėmis (kelyje Tauragnai-Kirdeikiai kairėje pusėje 1 km nuo kelio).

Miralis – užpelkėjęs ežeras, apaugės nendrėmis, mišku (kelyje Tauragnai-Kirdeikiai, kairėje).

Nekočia – apaugsi medžiais dauba, galuose yra

Tauragnų kultūros paminklai – kapinių kryžiai.

fot. A. SURGAILIS

Tauragnų seniūnijos kultūros paminklai – koplytstulpis Sėloje.

masis. Užima apie 250 m². Pavadinimas kilęs nuo šalia esančio Karavykų kalno (kelyje iš Tauragnų į Vaišnoraiškes, apie 1,5 km, prie Tauragno).

Karavykų kalnas – didelis kalnas, plika viršune. Ap linkui auga alksniai, lazdynai, beržai. P pusėje didelis skardis į ežerą. Ant kalno buvo daug kryžių, kad apaugsotu nuo karų ir bado. Iš ten ir pavadinimas (kelyje iš Tauragnų į Vaišnoraiškes, 1,3 km, prie Tauragno).

Javų raistas – drėgnas raistas, daug spanguolių. Pasakoja, kad prošal ėjusi čigonė pasakė „Jų va raistas“ (5 km nuo Tauragnų į Kirdeikius. Nuo Sélos stotelės leistis į pakalnę ir dar 5 km nuo vieškelio, netoli fermų).

Stonių raistas – raistas pilnas medžių. Pasakoja, kad ten buvusios stonios ar-

priėjimas (kelyje Tauragnai-Kirdeikiai, kairėje).

Litūnalis – 10 arų bala apaugsi žole, trilapias (kelyje iš Tauragnų į Minčią 5 km, dešinėje 1,5 km nuo kelio).

Tunkoja – 1 ha dirva ir pjaunama pieva. Seniau buvo tankus alksnynas (kelyje iš Tauragnų į Minčią 5 km, dešinėje 1,5 ha nuo kelio).

Girtuoklynas – 50 arų apaugės raistas. Yra mėlynui, girtuoklių (kelyje Tauragnai-Minčia, 5 km, dešinėje pusėje už 0,5 km).

Gyvatynas – 25 arų apaugės raistas, yra mėlynui, buvo gyvačių. (kelyje Tauragnai-Minčia, 5 km, dešinėje pusėje už 300 m).

Čerapiskės – 5 ha pjaunama pieva (kelyje iš Tauragnų į Minčią, 5 km dešinėje pusėje tarp Stūglių ir Alksniškių kaimų).

Lunkos – 2 ha pjaunama pieva (kelyje Tauragnai-Minčia, 5 ha, dešinėje pusėje).

Rūdynės – 2 ha pieva, vietomis yra vandens. Pavadinimas nuo rudo vandens (kelyje Tauragnai-Minčia, dešinėje).

Ilgasis Lobas – buvusi pelkė (apie 2 km į Š nuo Tauragno).

Surėlalis – kalnelis J. Talaiko vienkiemyste.

TAURAGNU SENIŪNIJOS VIETOVARDŽIAI

(atkelta iš 11 p.)

Olos – kalnelis J. Merdaus žemėje, ten buvę daug lapių olų.

Velniapėdis – anksčiau toje pelkėje buvo akmuo su žmogaus, arklio, karvės, kates pėdomis (iš ŠV nuo Tauragnų, tarp Lukšto ir Vaškelio vienkiemiu).

Sidabrinė – užpelkėjusi pieva (kelyje Tauragnai-Pilkieniai, 1,5 km kairėje).

Kriogylis – iš pievos kemsynėje esančio šaltinio ištakantis upelis (einant nuo Tauragnų į Stučius, prie Jurgelevičiaus sodybos, dešinėje).

Rindeliupys – ištakantis

iš pievų upelis (prateka pro Tauragnų mokyklą ir įteka į ežera).

Šv. Jono kalnas – 1-1,5 km nuo Tauragnų link Sėlos, kairėje.

Pravarai – buvusi degtinės varykla (prie Tauragno).

Chalieriniai kapai – čia buvo laidojami žmonės, mirę nuo bado (400 m į V nuo Tauragnų kapinių).

Židabala – pelkėta pieva, sakoma, kad čia nuskeno žydas (kelyje Tauragnai-Utena, prie Balčiūno namų).

Pašilinys – dirva, anksčiau buvęs miškas (tėsiasi nuo Labės iki Politiškių ež.).

Paruošė D. Savickaitė

Tauragnų seniūnijos kultūros paminklai – kryžius Kaboriškėse.

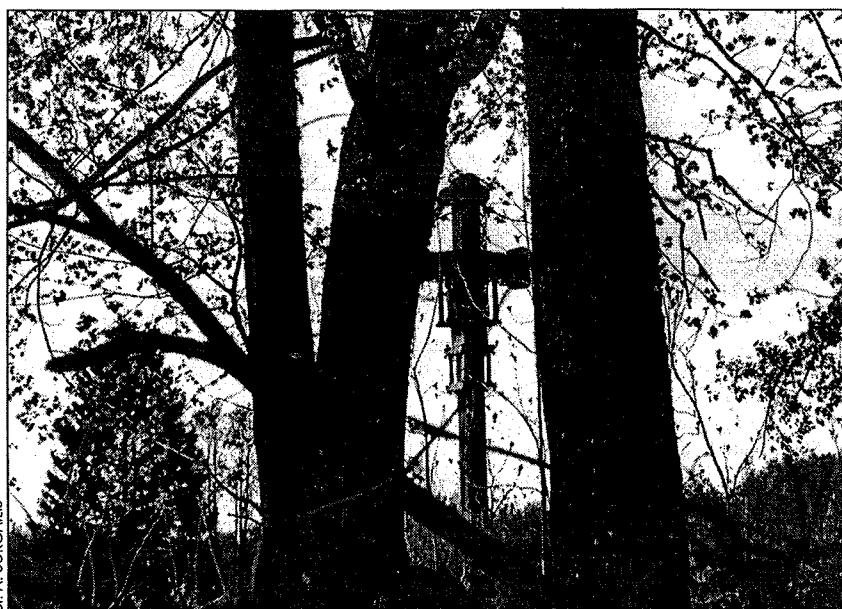

foto A. SURGAILIS

NORINTIEMS PAŽINTI GAMTOS PASLAPTIS

foto A. ČEPONIS

SUŽIEDUOTI GRIZTA NAMO

Jau vasario mėnesį pradėdame laukti grįžtančių i Lietuvą paukščių. Kovo mėnesį Grīžulo ratai sustingsta danguje ir visą mėnesį raimai laukia sugrįžtančių klanjūnų.

Ne vienam vaikui tomis dienomis pasiseka sūgauti pavargusį ar negyvai sušalusį paukšteli... Dažnai paukščių kojelės žieduotos. Kas tai? Kam jiems tie žiedai? Ka reiškia jame iškalinėti skaičiai ir raidės? Lyg ir vienims aišku, kad laukiniai paukščiai gamtoje nuveikia daug reikalingų darbų. Ne tik ornitologams, bet ir kokininkams svarbu, kiek ir kokių paukščių yra atitinkamo-

je vietovėje, kur jie žiemoją, kiek jų sugrįžta į lizdavietes, kur ir kada peri, kiek metų gyvena, kuri maitinasi išperėjė jauniklius, kur ir kokiui greičiu skrenda. Norint visą tai suzinoti, reikia juos stebeti. Tuo tikslu paukščiai žieduojami – ant bet kurios paukščio kojelės uždedamas lengvutis žiedelis, kurio paukštis net nejaučia. Mūsų dienomis paukščiai žieduojami daugelyje šalių, kurios save vadina civilizuotomis. Kur ir kokius paukščius papuošė žiedus žieduotojai praneša žiedus davusiai organizacijai. Nepriklausomai nuo žiedo dydžio tame būna iškaltos rai-

dės, reiškiančios žedo serija, o serijoje eilės numerij nuo 1 iki milijono ir miesto ar mokslo įstaigos, registravusios žiedą, pavadinimas lotyniškomis raidėmis. Jeigu nenaudosime savadirbių, tai niekad nerasisime dviejų vienodų žiedų. Nuo paukščio kojelės nuimtas žedelis neturi būti naudojamas kitam paukščiui žieduoti. Apie rastą žiedą reikia informuoti žedo registratorą (adresas ant žiedo). Paukščius žieduoti reikia masiškai – kuo daugiau sužieduose, tuo daugiau žinosime apie atitinkamą paukščių rūšį. Daug paukščių keliaudami žūva – įsivaizduokit iš

džiagų apykaita labai greita. Tai skatina paukštį daug lesti, greit viršinti ir įsavinti maistą. Būtent maistas paukščiui teikia energiją, igalinančią jį judeti oru. Skirtingai nuo visų stuburinių, paukščiai viršina labai greit – 2-2,5 val., todėl būna priversti net 5-6 kartus per dieną prikimšti savo skarndį. Tieki laiko paukščiai doraja „gyvajį“ maistą, uogos viršinamos 8-10 minucių. Idomu, kad „ėdraus“ – mažieji paukščiai. Nežūrint tankaus plunksnuotumo, paukščiai mažyliai daug greičiau išskiria šilumą –

Iš kur paukštely tiek energijos?

Sakoma, kad mažas paukšteli per parą sulesta tiek, kiek sveria pats. Ar iš tikrųjų taip? O gal jie lesa daugiau, gal mažiau – iš kur tokios žinios?

Skridamai paukščiai aktyviai darbojas. Jų me-

(nukelta i 13 p.)

SUŽIEDUOTI GRĮŽTA NAMO

(atkelta iš 12 p.)

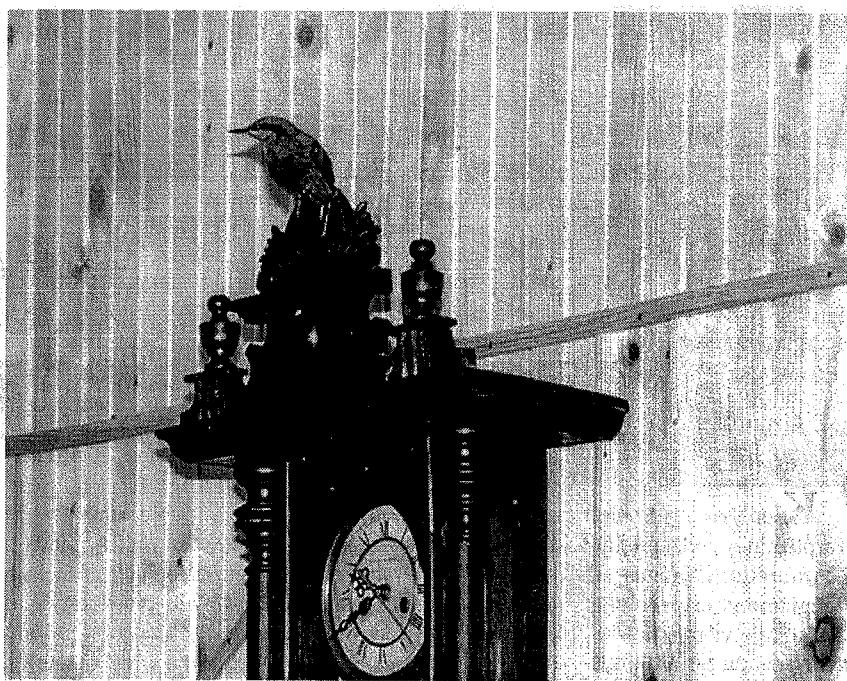
todėl ir sušala jie greičiau. Norėdami palaikyti nuolatinę kuno temperatūrą ir energiją, paukščiai daug jėgu skiria maisto paieškai. Ypatingai daug suryja mažųjų paukščių jaunikliai – jų augimas priklauso nuo suvartoto maisto kiekio. Jaunikliai ėda nuo ryto iki vakaro, o jų juk būna ne vienas – 5-6, o zylį lizde dar daugiau. Jūs tik pagalvokit, kiek darbo atlieka paukščiai, rinkdamai mažyliams lesalą! O juk dar ir savas gyvybines jėgas reikia palaikyti! Mažųjų paukščių jaunikliai per parą sulesta daugiau maisto nei sveria patys, o vakarop jų svoris padidėja 60-70%. Sudvieju dienų varnėniuku buvo atliekami tyrimai. Rytė mažylis svérė 9,5 g. Per die naisis sulesta 18 g maisto. Vakare jis jau svérė 15,8 g, t.y. 66% daugiau nei rytė. Didesnių paukščių jaunikliai suėda mažiau maisto, o ju masė vakarop padidėja „tik“ 34-40%. Ieškodami maisto jaunikliams, paukščiai sunaikina gausybę vabalų, graužiančių mūsų „žaliuo-

sius draugus“. Praėjusiame amžiuje vienas vokiečių mokslininkas panudė sužinoti, kiek gi iš tikrujų suvalgo paukštis? Kelias dienas jis maitino didelę zylę, gyvenančią narvelyje. Jo stebėjimai parodė, kad paukštis suvalgo maždaug tiek, kiek sveria pats. Šiuos stebėjimų duomenis jis paskelbė ir suklaidino šiuo klausimu besidominčius. Regis, nedidelė paklaida – jo paukštis visą laiką gyveno narvelyje, neskraidė, nerieikavo savo energijos maisto paieškoms. Šiandienos stebėjimai parodė, kad laisvėje paukštis sulesta 120-190% didesnę maisto masę nei sveria pats. Jei taip valgytu žmogus, tai kasdien sušeisyt po keptą jautį.

Kiekvienas mūsų miškuose išsaugotas paukštis – tai šimtai kilogramų sunaišintų kenkėjų. Paukščiai turi gyventi laisvėje.

TAISYKIME SAVO KLAIDAS

Dažnai tėvai sugauna kokių paukščių ir, kad jų atžalai būtų linksmiai, apgyvendina jų narvelyje. Kai augintinis nusibesta ar tiesiog norėdami suteikti jam laisvę, pavasarioje ji paleidžia... Nežinant paukščių išročių, tai daryti labai neatsargu.

fot. A. ČEPONIS

Reikia atsiminti ir tai, kad ipratę gyventi saugiai, būtina maitinami, jie visai nebežino, kaip reikia elgtis laisvėje, ir jau pirmosiomis dienomis žūsta. Baisiausia, kai nusprendžiamą į laisvę paleisti paukštelius, pamitus tiesiai iš lizdo ir užaugintus narveliuose. Išauginti namuose paukščiai laisvėje neįgyvena. Jei buvo globojamas laisvėje gyvenęs paukštis, tai būtų protinė jį paleisti, bet tai daryti reikia atidžiai ir protinai. Pirmiausia prisiminkite, kiek laiko

paukštis gyveno narvelyje. Dažniausiai narveliuose būna laikomos sniegenos, daigiliai, čviliai, kiti grūdų lešikai. Šiuos paukščius galima paleisti jau ankstyvą pavasarį, kai jie poruoja ir keliauja į savo „vasarvietes“, suka lizdus, augina jauniklius. Šių paukščių gyniniai ir mitybos instinktai atsistato per kelias dešimtis minučių, ypač, kai jie patenka į laisvėje gyvenančių gentainių būrius. Tų pačių rūsių paukščius, narveliuose praleidusius ilgesnį laiką,

giesmininkus į laisvę reiktų išleisti gerokai vėliau – kai laisvėje jau daug maisto, o augalija pajėgia paslėpti juos nuo grobuonių, t.y. antroje birželio pusėje, liepą. Vėliau išleisti laisvén taip pat nerekomenduojama, nes jie nesuspėja pasiruošti žiemojimo kelionei ir žūsta.

Kaipgi teisingai išleisti paukštį laisvén? Pirmiausia, keletą dienų išneškite paukštį su visu narveliu (neatidarydami durelių) į skverą ar pamiškę (tik ne į tankmę). Narvelį kasdien kabinkite toje pat vietoje, duokite gerti ir lesti ir jokiu būdu netrukdykite. Paukštis dar būdamas narvelyje turi matyti aplinką, stengtis apsigrasti jose. Tomis dienomis paukštį reikėtų maitinti jo mėgstamu maistu, gausiai. Nakčiai narveli parneškite namo. Maždaug po savaitės, palikdami narvelį jau praverkite ją dureles. Tegul nebaidomas paukštis išlekia pasižvalgyti. Narvelyje atpratęs skraidytį paukštis toli nenuuskris. Dar kokiąs 3-4 dienas nakčiai paukštis grįžti į narvelį. Vėliau laisvė nuvilius tollyn.

Sakote – kam tiek daug vargo? Pasiiimdami globoti paukštį įsipareigojote rūpinantis jo gyvybe. Atlikite pareigą iki galio ir daugiau nekaninkite jo gyvenimui nelaisvėje. Jo gimtjieji namai – gamtoje.

fot. A. ČEPONIS

Paruošė D. Savickaitė

VERIA ŽINOTI

KOVO 23-OJI METEOROLOGIJOS DIENA

Kas yra klimatas? Tarptautinių žodžių žodynas nurodo: klimatas tai daugiametis orų režimas tam tikroje vietoje ties žemės paviršiumi arba tam tikrame atmosferos aukštaje, t.y. tam tikros teritorijos klimatas, tai ilgą laiką jai būdingi orai.

Klimatas kaip atskiras reiškinys tiesiog neegzistuoja, o yra tik nedidelė dalis gamtoje vykstančių globalinių procesų, surištų su kitaip neišardomais ryšiais. Jis priklauso nuo daugelio faktorių – geografinės platumos, sausumos ir jūrų paisiskirstymo, kalnų grandinės, žemumų, žmogaus veiklos, vyraujančių oro masių judėjimo, pvz., Lietuvos klimatą, galima sakyti, lemia virš Atlanto susiformavusios oro masės. Būtent jos atneša šilumą, saltį, lietą ar sausrą.

Kovo 23-oji – pasaulinė meteorologijos diena. 1950 m. įsteigta pasaulinė meteorologijos organizacija prie Jungtinių tautų (būstine – Ženevoje). 2000-ųjų pavasarį Lietuvos hidrometeorologijos tarnybos sistemoje dirbo 500 meteorologų, hidrologų bei techninių darbuotojų. Veikė 21-a meteorologijos stotis, kuriose kas 3 val. buvo atliekami stebėjimai. Pagal tai buvo sudaromos bendrosios oro prognozės. Numatoma mažinti šiu stočių skaičių, bet nuo to blogiau tik mums – tai pajusime, iškeliat netikėtai prasidejus pūgai, o kelininkai neįspėti... Kad mūsų senoliai domėjosi meteorologija, liudija ir tai, kad mitologijoje vienas

svarbiausių personažų – Perkūnas. Tautosakoje orų kaitai skiriama labai daug dėmesio. Nemaža senolių pastebėjimų orams spėti turi realų pagrindą. Jau 16

a. Lietuvoje, universitete buvo dėstoma Aristotelio meteorologija. Šio mokslo lopšio Lietuvoje dėstytojas Jonas Počapovskis 1643 m., sekdamas Aristoteliu,

lotynų kalba paraše ir išspausdino „Bendrają meteorologiją“. Ji papildė Aristotelį Europos gamtos reiškinii aprašymais (knyga netikėtai rasta VU bibliotekos Senųjų leidinių skyriuje).

Nuo 1995 m. Lietuva yra Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos narė. III-oje klimato kaitos konferencijoje Lietuva įsipareigojo iki 2012 m. 8% (palyginti su 1990 m.) sumažinti šiltinamio efektą sukeliančių dujų išmetimą. Igyvendinti konferencijos nutarimus padeda tarptautinės programos (pvz., Ignalinos katilinė kūrenama ekologišku kuru). Ruošiamas antrasis LR pranešimas apie klimato kaitą, kuriame bus apibūdintas šalies jautrumas klimato kaitai ir galimos prisiaikymo priemonės. Daug dėmesio šiam darbui skiria Geografinių instituto Klimatologijos skyrius. Jų darbo apžvalgoje rašoma: „1998 m. užbaigtai ir apibendrinti klimato svyraišmų Lietuvoje tyrimai. Nustatyti klimato kaitos mūsų šalyje dėsningumai, išaiškinti regioniniai klimato pokyčių skirtumai. Šie tyrimai buvo susijeti su tarptautinės klimato kaitos programa. Jau pradėti vis dažniau pasitaikančių klimato anomalijų (sausrų, audrų, liūčių, ekstremalių temperatūrų) tyrimai“.

Mokslas yra ieškojimų ir koncepcijų, įvairių teorijų ir prielaidų virtinė. Dažnai klimato pokyčiai siejami su Saulės aktyvumu periodais. Saulės aktyvumas keičiasi. Tai vyksta ciklais ir patvirtina galimą ryšį tarp Žemės klimato ir Saulės dėmių. 1986 m. Saulės

Jo: A. PAJAVAS

(nukelta i 15 p.)

KOVO 23-OJI METEORO- LOGIJOS DIENA

(atkelta iš 14 p.)

dėmių skaičius pasiekė minimumą. Netrukus jų pradėjo daugėti – sparčiau nei ankstesniais ciklais. Kada judėdamas sukuriais didelis dėmių skaičius padengia Saulės paviršių, į kosmosą išspinduliuojama žymiai daugiau saulės energijos. Dėmių pagausėjimas išpėja mus apie Saulės audras. Ši ryši patvirtina ir lėtesni ar greitesni medžio rievių augimo periodai (drėgnai ir sausi periodai). JAV, Arizonoje, veikianti medžio rievių tyrimo laboratorija turi 8500 m. senumo „medžio rievių“ seką. Medžio rievių atspindi ciklišką oro kitimą. Šiuos ciklus mokslininkai sugretino su Saulės dėmių ir Mėnulio ciklais.

Kita dabartinio laikmečio teoria teigia, kad esminius klimato pokyčius žemėje nulemia žmogaus veikla: iškertami tropikų miškai – Žemės plaučiai, dėl įvairių šes atmosferos taršos stiprėja šiltnamio efektas – klimatas vis švelneja ir grasina dar vienu pašauliniu tvanu. Pagrindinė priemonė, reguliuojanti anglies dvideginio ir ozono kiekio režimą atmosferoje, yra augalinė danga. Reikia plėsti žaliajā dangą, aktyvinti fotosintezę. Taigi, darbar, kai iškilo šiltnamio efekto grėsmė, į žemės ūkio kultūrų derliaus didinimą reikia žiūrėti kaip i efektyvia klimatą reguliuojančią priemonę. Tegul mūsų žemdirbių indėlis pašauliniu mastu sudarys tik procento dalį, bet jau bus reikšmingas indėlis į klimato stabilizavimą. Apie tai galėtų pagalvoti ir Lietuvos automobilistai. Bendrame oro taršos balanse tai sudaro 400 tūkst. tonų per metus. Automobilių išmetami teršalai formuoja rūgštinius kritulius. Lietuvoje jau turime apie 1 milijoną ha rūgščių dirvų. Dėl

A. PAVAVAS

to mažėja žemės ūkio kultūrų derlingumas, miško medžių medienos prieaugis.

Ozono apsaugini sluoksnį irgi intensyviai skaldome. Ozonas ylg mūsų planetos šarvas sulaiko pavojingus ultravioletinius spindulius. Mažos jų dozės stiprina žmogaus imunitinę sistemą, didelis jų kiekis yra pagrindinis faktorius, sukeliantis odos vėži. Pagrindinis ozoną naikinantis elementas yra freonas. Ši medžiaga nereaguoja su kitomis gamtoje esančiomis medžiagomis, yra labai inertiska ir sunkiai skaidosi. JAV Aplinkos apsaugos agentūra 1987 m. pranešė, kad šiam sluoksnui suma-

žėjus 1%, odos vėžio susirgimų pagausėja 3%. Per paskutinį dešimtmétį ozono sluoksnis sumažėjo 2%, o odos vėžio susirgimų mūsų planetejo padaugėjo 50%.

Klimato atšilimo, ozono sluoksnio irimo problemai paaštrinti, atrodo, neapsiejabe galingų verslo kompanijų įtakos. Klimatologai padeda išbirsti iš vienpusio reiškinio traktavimo ir programavimo.

Šitų klausimų analizė – mokslininkų darbas. Parastam žmogui sunkiau su tuo susidurti kasdieniniai me gyvenime. Bet perkūnija – vienas didingiausiu ir gražiausiu gamtos reiškiniu – gerai pažįstama vi-

siems. Perkūnijos sukelėjai – kamuoliniai debesys. Jeigu debesų susidaro daug, jie ima tviskėti žaibais, grėsmingai dunda. Perkūnija susidaro esant labai dideliam orų nepastovumui – kai kylant aukštyn kiekviename aukščio kilometre oro temperatūra krinta 10 laipsnių, o tuo pačiu oras yra persotintas drėgme ir pakankamai išsilęs apatiniai me atmosferos sluoksnaje. Šiltas drėgas oras kyla aukštyn ir veržiasi į šaltąjį. Susidaro oro srovės, o šilumos energija, susikaupusi ore ir vandens garuose, virsta vėjo bei elektros energija. Žemėje kasmet būna iki 15 milijonų perkūnijų, o kiekvieną akimir-

ką siaučia 2000 audrų. Mūsų klimato juosteje palankios sąlygos perkūnijai susidaryti yra šiltuoju metu laiku. Pavasarį perkūnijos dažnesnės rytinėje Lietuvos dalyje, rudenį – vakarinėje.

Griaustinis ir žaibas – du akivaizdūs perkūnijos požymiai. Kas sukelia šiuos išpudingus, bauginančius reiškinius? Žaibas – elektros išlydis. Jis susidaro tuomet, kai dvieju elektros krūvių skirtumas padidėja tiek, kad pramušamas izoliacinis oro sluoksnis. Išlydis gali įvykti tarp paties debesies dalių, tarp debesų, tarp debesies ir žemės. Elektros išlydis įkaitina orą iki 30000°. Žaibas gali būti linjinis, plokščias, šakotas, grandininis, vėrinis ir kamuolinis. Jie taip pavadinti pagal savo formas. Tiesa, dar yra amalas – žaibas be griaustinio. Kamuolinis žaibas – iki šiol neišaiškinta gamtos mīslė. Dažniausiai pasirodo baignantis perkūnijai: 10-20 cm skersmens kamuoliukų. Žaibas gali pakenkti gyvubei, užmušti ir sužaloti žmones bei gyvūnus, sukelia daugybę gaisrų. Šie reiškiniai apipinti legendomis ir padavimais. Pvz., romėnai žaibus skirstė pagal „paskirtį“. Jų nuomone, žaibai galėjo būti perspėjamieji, pamokomieji, baudžiamieji, grasinamieji ir t.t. Žaibas niekada netrenkia tiesia linija. Jis pasirenka kelią ten, kur yra laidžių elektrai dalelyčių dauguma – drėgnai drabužiai, iš kamino rūkstantys dūmai. I tą pačią vietą dažnai trenkia todėl, kad yra tam tikra grunto sudėties arba gruntiniai vandenys arti paviršiaus. Žaibo karštis sulydo gruntu į „velnio pirštus“, „laumių spenius“. Žaibas pakeičia dujinį azota, kurio negali pasisavinti augalai. Todėl sakome, kad po perkūnijos oras lengvas, šviežias. Šis grėsminges ir akiai taip gražus reiškinys, taip pat dar reikalauja tyrimo.

Paruoše Dalia Savickaitė

POILSIŅIS
NAMELIŠS
PALŪŠĒJE

TURIZMO CENTRAS "PALUŠĒ"

GINUCHIŪ MALŪNAS

TEIKIAMOS PASLAUGOS

Nakvynė
Maitinimas
Ekskursijos

Sportinės varžybos
Kultūriniai renginiai
Žygiai valtimis

Pasivažinėjimas arkliais
Kaimiška pirtelė
Inventoriaus nuoma
Patalpų nuoma

TEIKIAMU PASLAUGU KAINOS

Dviviečiai kambariai su patogumais 60-95 Lt parai

(WC, šaltas, šiltas vanduo, vonia, dušas, šaldytuvas. Salygū maisto gaminimui nėra. Žiemą kambarai šildomi.)

Vasaros tipo nameliai (1,2,3,4 – viečiai kambariai) 10-45 Lt parai

(WC, šaltas, šiltas vanduo, dušai atskiroje patalpoje. Salygū maisto gaminimui nėra.)

Korpusas (1,2,3,4-viečiai kambariai) 20-40 Lt parai

(WC, šaltas, šiltas vanduo, dušas koridoriaus gale. Salygū maisto gaminimui nėra. Žiemą kambarai šildomi.)

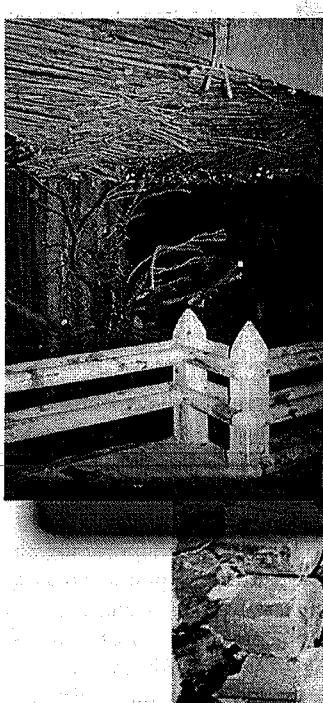
Ginučių vandens malūnas (2,3-viečiai kambariai) 40-60 Lt parai

(WC, šaltas, šiltas vanduo, dušas, virtuvė bendro naudojimo.)

Valties nuoma 1 valandai – 6 Lt
1 parai – 25 Lt
Stalo tenisas 1 valandai – 2 Lt
Pirtis vakarui – 50 Lt
Pirtis vakarui su sale – 120 Lt
Ekskursijų vadovas 1 valandai – 20 Lt
Vadovas žygiui 1 valandai – 10 Lt
Vadovas žygiui 1 parai su nakvyne – 80 Lt
Pasivažinėjimas arkliais su brička arba rogėmis 0,5 val. – 20 Lt
moksleiviams – 12 Lt

• • • • • • • • • •
Tel.: 8-229-52891
8-229-47430
Faksas: 8-229-52891
Elektroniniis paštas:
turizmas.anp@is.lt

Vasaros sezono metu

100 vietų „Aukštaičių užeiga“ laukia jūsų nuo ankstaus ryto iki vėlyvo vakaro. Ruošiami banketai, šventinės vakarienės, uždari vakarai. Žiemą prie židinio. Jus kviečia - kita 20 vietų užeigos salė.

